

MAPK TBEH

JENKKEJÄ

MAAILMALLA

||

Марк Твен

Jenkkejä maailmalla II

«Public Domain»

Твен М.

Јенккеја maailmalla II / М. Твен — «Public Domain»,

Содержание

I LUKU	5
II LUKU	13
III LUKU	19
IV LUKU	26
V LUKU	29
VI LUKU	31
VII LUKU	37
VIII LUKU	41
Конец ознакомительного фрагмента.	42

Mark Twain

Jenkkejä maailmalla II / Heidän toivioretkensä Pyhälle Maalle

I LUKU

Jälleen merellä – Pyhiinvaeltajat kaikki tallella – Uljas Stromboli – Sisilia kuutamossa – Skylla ja Kharybdis – Oraakkelin erehdys – Hän parantaa "horisonttaalisen parallaksin" – Läpi Kreikan saariston – Vanha Ateena – Karanteeni, kiello lähteä maihin – Murramme saarroksen – Veretön yöllinen seikkailu – Pakko tekee meistä rosvoja – Koetamme valloittaa Akropoliin rynnäköllä – Hukkayritys – Menneisyyden muistojen keskellä – Veistokuvain sortunut maailma – Näköala unelmain maasta – Kuuluja paikkoja – Peräydymme hyvässä järjestyksessä – Vahdit pidättävät – Matkustamme sotilaallisin kunnianosoituksin – Jälleen turvassa laivassa.

Jälleen kotona! Ensi kerran moneen viikkoon oli laivan koko perhe jälleen koolla ja peräkannella tapahtui yleinen kättely. Monelta ilmansuunnalta ja monesta maasta oli keräydytty, mutta ei ainoatakaan puuttunut. Tauti ja kuolema olivat säästäneet laumaamme, eivätkä mitkään soraäänit siis häirinneet jälleennäkemisen iloa. Jälleen oli kannella täysilukuinen kuulijakunta merimiesten laulaen vivutessa ankkuria pohjasta ja täysilukuisina viuhdoimme jäähyväisiä kiittäessämme Napolista ulapalle. Päivällispöydässä olivat kaikki istuimet jälleen asutut, dominoseurueet aukottomat ja yläkannella vallitsi ihanassa kuutamossa jälleen samanlainen elämä ja hyörinä kuin ennen vanhaankin – ennen vanhaan, s.o. aikoina, joista tosin oli kulunut vain viikkoja, mutta jotka olivat olleet niin täynnään tapauksia, seikkailuja ja mielenkiintoa, että ne melkein tuntuivat vuosilta. "Quaker Citystä" ei puuttunut rattoisuutta. Kerrankin tuo nimi oli nurinkurinen. Seitsemän aikaan illalla, auringon mailleen mentyä, mutta etäisistä laivoista pilkullisen lännen taivaanrannan vielä kuultaessa laajana kultamerenä, täysikuun viilettäessä korkealle kohti taivaan napoja ja meren jalkaimme alla hehkuessa tummaa sineään, kaikkien näiden eri valojen ja värien kutoessa ympärillemme omituisia hämärän tunnelmiaan, kohosi jalo Stromboli näkyviin. Kuinka majesteettillisena tuo yksinvaltiäs näytteli mahtiaan meren autiolla ulapalla! Etäisyys verhosi sen purppuraiseen tummuuteen ja sen päälle heitti hohtavista autereista hunnun, ja nämä siihen määrään vienonsivat sen rosoista ankaruutta, että se meistä näkyi kuin hopeisen harson läpi. Soihtunsa se oli sammuttanut, mutta tuli kyti sen päteissä ja korkea savupatsas, joka nousi siitä ja häipyi vahvistuvaan kuutamoon, oli ainoa merkki, jolla se osoitti olevansa elävä meren herra eikä vain kuollut haamu.

Kello kahden aikaan aamulla ajoimme Messinan salmen läpi, ja niin kirkasta oli kuutamo, että toisella puolella Italia, toisella puolella Sisilia näkyivät melkein yhtä selvään, kuin jos olisimme katselleet niitä jonkun kadun keskeltä sen yli kulkiessamme. Maidonvalkoisena, täynnään kaasuliekkejä kuin tähtiä, oli Messinan kaupunki kuin ilmestys tarujen maailmasta. Meitä oli kannella suuri joukko tupakoimassa ja meluamassa ja odottamassa, että saisimme nähdä kuulun Skyllan ja Kharybdiin. Nyt Oraakkelikin nousi kannelle, ainainen kiikarinsa kainalossaan, ja asettui hajareisin seisomaan kuin mikäkin Rhodoksen kolossi. Meille oli yllätys nähdä hänet tähän aikaan vuorokaudesta liikkeellä. Ei kukaan otaksunut hänen välittävän mitään Skyllan ja Kharybdiin tapaisesta vanhasta tarusta. Muuan nuoremmista sanoi:

"Hailoo, tohtori, mitäs te teette kannella tähän aikaan yöstä? – Mitä varten te olette tullut tätä paikkaa katsomaan?"

"Mitäkö varten *minä* olen tullut tätä paikkaa katsomaan. Nuori mies, vähän te minua tunnette, kun teette semmoisia kysymyksiä. Minä tahdon nähdä *kaikki* paikat, mitä raamatussa mainitaan."

"Mitä – eihän tätä paikkaa ole raamatussa mainittu."

"Eikö sitä ole raamatussa mainittu! – eikö *tätä* paikkaa ole mainittu – no mikäs paikka tämä sitten *on*, kun tiedätte siitä niin paljon?"

"Tämä tietysti on Skylla ja Kharybdis."

"Skylla ja Kha – mitä hullua, minä kun luulin Sodoma ja Gomorra!"

Ja hän työnsi putkensa kokoon ja lähti kannen alle. Näin laivalla kerrottiin. Kertomuksen todenperäisyyttä kuitenkin hieman heikontaa se seikka, ettei Oraakkeli, ollut mikään raamatun tuntija eikä ajastaan paljoakaan uhrannut pipliallisten paikkain tutkimiseen. Oraakkelin sanottiin näinä kuumina päivinä valitelleen, että ainoa mukiin menevä juoma, mitä laivalla oli, oli voi. Hän ei tietystikään voita tarkoittanut, mutta siihen nähden, että tämä tavara on nestemäisessä olotilassa jään loputtua, täytyy meidän tunnustaa, että hän on kerrankin osannut oikeaan. Roomassa hän sanoi, että paavi (pope) oli jalon näköinen vanha mies, mutta ettei hän pitänyt hänen Iliadiaan suurenkaan arvoisena. (Englantilainen runoilija Pope on vapaasti kääntänyt Iliadin.)

Oraakkeli on ammatiltaan patenttirohtotohtori ja hänen rajaton tietämättömyytensä sen vuoksi on hänen arvokkain rikkautensa. Koska hän ei mitään tiedä, mutta on silti kaikki tietävinään, niin ei laivassa ole tavatonta esittää hänelle erikoisen pulmallisia kysymyksiä, jotta saataisiin nähdä, kuinka rauhallisesti hän ne ratkaisee. Kapteenin pieni poika Harry tässä eräänä päivänä purjehdustaidon tutkimuksissaan sattui kuulemaan "horisonttaalisesta parallaksista" puhuttavan. Hänen mielestään tuo sana erikoisesti sopi Oraakkelille. Hän sen vuoksi etsi tämän ja sanoi:

"Tohtori, mikä on hyvä horisonttaaliseen parallaksiin?"

"Hori – hori – mihin?"

"Horisonttaaliseen parallaksiin. Yksi merimiehistä on saanut sen ja oikein pahoin!"

"Horisonttaaliseen parallaksiin" – (päättään kynsien) – "horisonttaaliseen parallaksiin. Hm. Horisont – kuules nyt, Harry, mitä varten räökkäät sinä *minua* tällä, kun se koskee merimiehiä. Eiväthän merimiehet *minuun* kuulu. Miks'et käänny laivan lääkärin puoleen? ... Se on *hänen* asiansa."

"Niin kyllä, minä tiedän, että se on. Mutta kun minä kävin hänen luonaan, niin hän sanoi, ettei hän tiedä siitä mitään."

"Well, niin taitaakin olla asian laita. Se tietysti *on* sillä tavalla. Aina vain nuhjustelee pitkin laivaa moittimassa parempiaan – pitämässä pilkkanaan toisia, joiden pikkulilli tietää enemmän kuin hän koko vuonna. Horisonttaallinen – Harry, minäpä sanon, mitä sinun tulee tehdä. Ota ja anna sille elukalle neljän ruokalusikallisen verta ooppiumia, jotta hän nukkuu, ja sitten ota ja pane noin tavallisen satulan kokoinen sinappilaastari hänen selkärangalleen, että hän taas herää, niin minä luulisin sen auttavan. Virkeyttä – se on idea. *Aktiivisuutta*. Näes hänellä on verentungos ja hän vain tarvitsee jotain, joka ajaa hänet ylös vähän vaivaamaan itseään.

"Kiroitut horisonttaaliset parallaksit, niistä on kristitylle iankaikkista harmia, kun ne kerran alkuun pääsevät."

Yhden hauskan päivän vietimme Kreikan saaristossa, sivuten saaren toisensa jälkeen. Ne ovat sangen vuoriset. Vallitsevat värit ovat harmaa ja ruskea, punaista lähentelevä. Laaksoissa piilee pieniä valkoisia kyliä puitten ympäröiminä, tai kyyröttää niitä korkealla äkkijyrkillä rantakallioilla.

Auringonlasku oli ihana – lämmin veripunainen hehku, joka punasi koko läntisen taivaan ja kauas meren yli loi rusappaa hohdetta. Kauniit auringonlaskut näyttävät olevan harvinaisia tässä maan puolessa – ainakin erikoisen räikeät. Ne ovat täälläpäin vienoja, aistillisia, viehättäviä – ne ovat valioita, hienostuneita, veltostuneita, mutta emme ole täällä vielä kertaakaan nähneet ainoatakaan semmoista auringonlaskua kuin ne uhkeat palot, jotka leimuavat laskevan auringon kintereillä meidän pohjoisemmilla leveyksillä.

Mutta mitä olivat meille auringonlaskut hurjassa kiihtymyksessämme, kun tiesimme lähestyvämme kaikkein kaupunkien kuuluinta! Mitä välitimme me ulkopuolisista näkemyksistä, kun Agamemnon, Akilles ja tuhatkunta muuta suuren menneisyyden sankaria haamukulkueena vaelsi läpi mielikuvituksemme! Mitä olivat meille auringonlaskut, kun meidän pian tuli saada elää ja hengittää ja kävellä itse Ateenassa! Niin, ja syventyä syvälle vainajain vuosisatoihin ja julkisella markkinapaikalla

itse tarjota hintaa orjista, Diogeneesta ja Platosta, tai jutella naapurien kanssa Troijan piirityksestä tai Marathonin loistavista sankaritöistä. Me halveksimme auringonlaskuja.

Vihdoin saavuimme perille ja laskimme Piraion vanhaan satamaan. Kävimme ankkuriin noin puolen mailini päähän kaupungista. Etäisyydestä näkyi Attikan aaltoilevan lakeuden takaa pieni tasaselkäinen kukkula ja kukkulalla jotain, jonka kaukoputkillamme piankin huomasimme sortuneista rakennuksistaan ateenalaisten linnavuoren raunioiksi, ja muita ylemmä kohosi niistä ikäarvoinen Parthenon. Niin erinomaisen kirkasta ja puhdasta on tämä ilma, että kiikari erotti jalon temppelin joka pilarin ja sitä ympäröivät pienemmätkin rauniot piirtyivät muotoineen. Vaikka matkaa oli viisi tai kuusi mailia. Akropoliin lähellä erotti laaksossa tavallisilla silmälaseillakin epämääräisesti Ateenan piirteitä. Kaikki olivat täynnään malttamattomuutta ja tahtoivat päästä maalle niin pian kuin suinkin lähteäkseen näille klassillisille paikoille. Ei ainoakaan ennen näkemämme maa ollut matkailijain kesken herättänyt näin yleistä harrastusta.

Mutta tuli huonoja uutisia. Piraion komentaja tuli veneellään ja sanoi, että meidän joko tuli lähteä pois, taikka poistua sataman ulkopuolelle ja olla laivassamme vankina yksitoista päivää ankarassa karanteenissa! Nostimme siis ankkurin ja laskimme vähän kauemmaksi ollaksemme siellä päivän tai vähän paremmin, kunnes saisimme laivaan muonaa, jonka jälkeen aioimme lähteä Konstantinopoliin. Se oli katkerin pettymys, mitä olimme vielä kokeneet. Maata kokonainen päivä Ateenan näkyvissä ja kuitenkin täytyä lähteä pois Ateenassa käymättä! Pettymys tuskin oli kyllin ankara sana tilanteen leimaamiseksi.

Joka sielu oli kaiken iltapäivän kannella kirjoineen, karttoineen ja kiikarineen koettaen saada selville, mikä "kapea kallioselänne" oli Areiopagi, mikä mäenrinne Pnyks, mikä kumpu Museokukkula ja niin edespäin. Mutta kaikki menikin sekaisin. Väittely alkoi käydä kiivaaksi ja puoluehenki ylivoimaiseksi. Kirkonmiehet katselivat liikutettuina erästä kukkulaa, väittäen sitä samaksi, jolta Pyhä Paavali oli saarnannut, mutta toinen puolue väitti, että tuo mäki oli Hymettos ja kolmas, että se oli Pentelikon! Kaiken ristiriitamme jälkeen saatoimme olla varmat vain yhdestä asiasta – että tuo tasalakinen kukkula oli Akropolis ja suurenmoiset rauniot sen laella Parthenon, jonka kuva meille jo lapsuuden koulukirjoista oli tuttu.

Kyselimme jokaiselta, ken vain tuli laivan lähettyville, oliko Piraiossa vartioita, oltiinko siellä ankaria, oliko mahdollisuutta välttää takaa-ajo, jos joku meistä lähtisi maihin, ja mitä meille todennäköisesti tehtäisiin, jos joku meistä tekisi tuon yrityksen ja joutuisi kiinni? Vastaukset eivät olleet rohkaisevia: Vartiasto tai poliisivoima oli suurilukuinen. Piraios oli pieni kaupunki ja jokainen muukalainen, joka siellä nähtäisiin, ehdottomasti herättäisi huomiota – kiinni joutuminen olisi varma. Satamakapteeni sanoi, että rangaistus olisi "kova", ja kun häneltä kysyttiin "kuinka kova?" sanoi hän että se olisi "sangen ankara" – muuta selitystä emme häneltä saaneet siitä asiasta.

Kello yhdentoista aikaan yöllä, kun laivassa useimmat jo vetivät rauhallisia unia, hiipi meistä neljä pienellä veneellä varkein maihin, kuuta peittäväin pilvien suosiessa yritystämme, ja kaksittain lähdimme sitten, pitkää välimatkaa pitäen molempain parien välillä, kapuamaan matalan mäen poikki, aikoen kiertää koko Piraion ja siten selviytyä poliiseista. Poimiessamme täten hiipien tietämme kallioisen, nokkosia kasvavan mäen yli tuntui minusta koko lailla siltä, kuin olisin ollut menossa jonnekin varkaihin. Lähimmän toverini kanssa puhuimme hiljaisella äänellä karanteenilaista ja niiden rangaistuksista, mutta aine ei tuntunut vähääkään huvittavalta. Minä olin hankkinut tietoja asiasta. Olin vast'ikään, muutama päivä takaperin, puhunut kapteenimme kanssa, ja hän kertoi minulle miehestä, joka oli jossain, missä lieneekään, uinut maihin karanteenissa olevasta laivasta ja siitä saanut kuusi kuukautta vankeutta. Ja kun hän oli joitakuuta vuosia takaperin ollut Genovassa, oli karanteeniin määrätyn laivan kapteeni veneellään käynyt eräässä lähtevässä laivassa, joka jo oli sataman ulkopuolella, ja antanut laivaan perheelleen toimitettavan kirjeen, ja viranomaiset olivat siitä antaneet hänelle kolme kuukautta vankeutta ja sitten vieneet hänet laivoineen ulos merelle ja siellä varoittaneet häntä koskaan eläissään enää tulemasta siihen satamaan. Tästä tämänlaisesta keskustelusta ei ollut muuta hyvää kuin että se karanteeninrikkomisretkellemme antoi kolkkoa

mielenkiintoa, ja me sen vuoksi heitimme koko asian. Kuljimme koko kaupungin ympäri näkemättä ketään muuta kuin yhden miehen, joka uteliaana tuijotti meihin, sanomatta kuitenkaan mitään, ja paritoistakymmentä ihmistä, jotka makasivat maassa kynnyksensä edustalla ja joiden yli kuljimme, kenenkään heräämättä – mutta koiria heräsi, totta puhuen, enemmän kuin tarpeeksi – niitä aina kulki yksi tai pari haukkuen kintereillämme ja monta kertaa niitä oli kymmenkunta ja kerran kaksitoista. Ne pitivät semmoista mieletöntä meteliä, että ihmiset laivalla sanoivat koirain haukunnasta kauan aikaa kuulleen, miten matkamme edistyi ja missä milloinkin olimme. Kuu oli vielä pilvien peitossa, ja se seikka suosi meitä. Kun olimme kulkeneet koko kierroksen ja kuljimme kaupungin takana olevain talojen sivu, alkoi kuu kumottaa koko loistossaan, mutta me emme enää pelänneet valoa. Lähestyessämme juodaksemme erään talon vieressä olevasta lähteestä omistaja vain vilkaisi meihin ja meni sitten sisään. Rauhallisen uinuvan kaupungin hän jätti meidän armoillemme. Olen ylpeä voidessani tässä vakuuttaa, ettemme tehneet sille mitään.

Kun ei näkynyt tietä, otimme maamerkiksi etäisen Akropoliin vasemmalla puolella näkyvän korkean kukkulan ja ohjasimme suoraan sitä kohti yli kaikkien esteitten ja yli hieman rosoisemman maan kuin on missään muualla maailmassa lukuunottamatta ehkä Nevadan valtiota. Osan matkasta maa oli pienien irtaimien kivien peitossa – astuimme aina kuuden päälle samalla haavaa ja ne kaikki vierivät. Toinen osa oli kuivaa pehmyttä, hiljakkoin kynnettyä maata. Ja vielä oli yksi osa siitä pitkältä matalavartista viiniköynnöstä, joka oli kovin sotkuista ja vastuksellista ja jota me luulimme karhunvatukkapensaikoksi. Attikan lakeus oli viinitarhoja lukuunottamatta paljasta, autiota, runotonta erämaata – mitä se sitten mahtoi olla Kreikan kukoistuksen ajalla, viisisataa vuotta ennen Kristuksen syntymän?

Yhden aikaan aamulla, kun olimme kiireestä astumisesta hikiset ja suu janosta kuivana, Denny huudahti: "Kas, nämä rikkaruohothan ovat viiniköynnöksiä!" ja viidessä minuutissa varustimme siitä itsellemme parikymmentä kimppeä suuria valkoisia mitä herkullisimpia rypäleitä ja kumarruimme ottamaan vielä enemmän, kun varjoista vierestämme salaperäisesti kohosi tumma haamu ja sanoi: "hoi!", ja me otimme lähdön.

Kymmenen minuutin kuluttua siitä satuimme mainiolle tielle ja toisin kuin muut, joita oli eteemme sattunut, tämä kulki oikeaan suuntaan. Seurasimme sitä. Se oli leveä ja tasainen ja valkoinen – kaunis ja mitä parhaassa korjuussa, kahden puolen yksinkertaiset puurivit ja myös rehevät viinitarhat. Kahdesti poikkesimme niihin ja varastimme rypäleitä ja toisella kerralla joku huusi meille näkymättömästä paikasta. Jonka jälkeen me taas otimme lähdön. Emme sen koommin antautuneet rypälekeinotteluihin Ateenan tällä puolen.

Pian tulimme sitten vanhalle kiviselle akveduktille, joka oli holvikaarille rakennettu, ja siitä eteenpäin meillä oli kaiken aikaa raunioita ympärillämme – lähestyimme matkamme päämäärää. Emme nyt nähneet Akropolista, emmekä sitä korkeaa kukkulaakaan, ja minä tahdoin, että kuljettaisiin tietä, kunnes oltaisiin niiden kohdalla, mutta muut äänestivät minut kumoon ja me ahersimme suurella vaivalla heti edessämme olevan korkean mäen päälle – ja näimme sen laelta toisen – kiipesimme sille ja näimme taas uuden! Tuntikausi uuvuttavaa työtä. Tulimme sitten avoimille haudoille, jotka oli louhittu riviin kovaan kallioon – yhdessä niistä Sokratesta pidettiin jonkun aikaa vankina – kuljimme kallion olkapään ympäri ja nyt linnavuori kaikessa raunioituneessa suurenmoisuudessaan äkkiä paljastui eteemme! Kiirehdimme notkon poikki ja nousimme kiemurtelevaa tietä ja seisoiimme pian vanhalla Akropoliilla, linnan mahtavat muurit kohoten korkealle päämme yli. Emme pysähtyneet katselemaan niiden jyrkeitä marmoripaasia emmekä niiden korkeuttakaan mittaamaan tai arvaamaan niiden tavatonta vahvuutta, vaan astuimme suoraa päätä rautatientunnelia muistuttavaan suureen holvikäytävään ja oikopäätä portille, josta pääsi vanhoille temppeleille. Se oli lukossa! Niin että sittenkin näytti siltä, ettemme saisi katsoa suurta Parthenonia kasvoihin. Kuljimme muurinkulman ympäri ja löysimme matalan linnansarven – se oli ulkoa kahdeksan jalkaa korkea – sisäpuolelta kymmentä tai kahtatoista. Denny varustihe kiipeämään sen yli ja me seuraamaan hänen perässään. Tuimasti tepasteltuaan hän lopulta pääsikin

päälle, mutta muutamia irtaimia kiviä lähti liikkeelle ja putosi suurella paukauksella sisäpuolella olevaan pihaan. Paikalla mäiskyteltiin ovia ja kuului huutoa. Denny silmänräpäyksessä pudottautui muurilta ja peräydyimme epäjärjestyksessä portille. Xerxes valloitti tämän mahtavan linnan neljäsataakahdeksankymmentä vuotta ennen Kristuksen syntymää tullessaan Kreikkaan viidellä miljoonalla sotamiehellään ja leiriväellään ja jos me neljä maankulkuria olisimme saaneet olla edes viisi minuuttia kauemman aikaa häiritsemättä, olisimme mekin sen valloittaneet.

Linnäväki – neljä kreikkalaista – oli marssinut ulos. Me portille riitelemään, ja he päästivät meidät sisään. (Lahjuksia, turmelusta).

Kuljimme laajan pihan poikki, sitten suuresta ovesta ja seisoiimme nyt puhtaimmalla valkoisella marmoripohjalla, joka oli syvälle kulunut jalkain hankauksesta. Edessämme kohosivat kuutamotulvassa jaloimmat rauniot, mihin olimme milloinkaan katseemme kiinnittäneet – Propyleet; pieni Minervan temppeli; Herakleen temppeli ja ylhäinen Parthenon. Kaikki nämä rakennukset olivat Pentelikonin puhtainta marmoria, vaikka pinta nyt oli saanut punertavan värisävyn. Mutta mistä on pala pois lohjennut, siinä murtuma on kuin hienoa kekosokeria. Herakleen temppelin portikoa kannattaa kuusi liehuviin viittoihin puettua kariatidia eli marmorinaista, mutta muitten rakennusten portikot ja pylväskäytävät ovat muodostetut jyrkeistä doorilaisista ja joonilaisista pilareista, joiden uurteet ja kapiteelit vielä ovat melko täydelliset huolimatta vuosisadoista, jotka ne ovat nähneet, ja piirityksistä, jotka ne ovat kestäneet. Parthenon oli alkuaan kahtasataakahtakymmentäkuutta jalkaa pitkä, sataa jalkaa leveä ja seitsemääkymmentä korkea ja siinä oli päissä kahdenkertaiset rivit suuria pilareita, kahdeksan pilaria kummassakin rivissä ja molemmilla sivuilla yksinkertaiset rivit, kummassakin rivissä seitsemäntoista pilaria. Se oli siroimpia ja kauneimpia rakennuksia, mitä on milloinkaan rakennettu.

Useimmat Parthenonin mahtavista pylväistä ovat vielä pystyssä, mutta katto on poissa. Se oli vielä ehjä kaksisataaviisikymmentä vuotta takaperin, jolloin venezialainen pommi putosi siinä olevaan ruutimakasiiniin ja sen aikaansaama räjähdys sai rakennuksen ja varsinkin katon sortumaan. Parthenonista en paljoa muista, ja nämä tiedot olen ottanut matkaoppaasta.

Vaelsimme mieltiväisinä tämän uljaan temppelin marmoripermannolla ja katselimme ihmeen vaikuttavaa ympäristöä. Siellä täällä oli ylellinen runsaus miesten ja naisten hohtavan valkoisia kuvapatsaita marmorikappaleihin tuettuina, toiset ilman käsivarsia, toiset ilman sääriä, toiset puuttuen päätä – mutta kaikki kuutamossa surevain näköisiä ja hämmästyttävän inhimillisiä! Joka puolella niitä kohoili ja asettui yöllisten rauhanhäiritsijäin tielle – tuijottaen heihin kivisilmillään aavistamattomista nurkista ja komeroista, tirkistäen kappalekasain takaa hyljätyissä käytävissä, sulkien tien keskellä aukiota ja kädettömillä käsivarsillaan juhlallisesti osoittaen, mistä tie meni pyhitetystä kartanosta; ja katottomaan temppeliin valoi kuu kirkkauttaan, juovi lattian ja pimitti hajallaan olevia jäännöksiä ja murtuneita kuvapatsaita pylväitten viistoilla varjoilla.

Mikä maailma sortuneita kuvanveistoksia oli ympärillämme! Riveihin pönkitettyinä – pinoihin ladottuina – hajallaan pitkin Akropoliin laajaa aluetta – oli sadoittain kaikenkokoisia, mitä hienoimmin muovailtuja raajarikkoja kuvapatsaita; ja tavattoman suuria marmorikappaleita, jotka olivat kuuluneet entablementtiin, korkoveistoksineen, jotka esittivät taisteluita ja piirityksiä, sotalaivoja kolmeen ja neljäänkin riviin asetettuine airoineen, juhlakulkueineen ja koruineen – mitä vain ajatella saattoi. Historian tietojen mukaan olivat Akropoliin temppelit täynnään Praksiteleen ja Feidiaan jaloimpia teoksia, puhumattakaan monesta muusta kuvanveiston mestarista – ja varmasti nämä hienot jäännökset sen todistavat.

Menimme Parthenonin takana olevaan ruohoa kasvavaan pihaan, joka myös oli jäännöksiä täynnään. Vähän väliä meitä säikäyttivät valkoiset kivikasvot, jotka äkkiä ruohosta tuijottivat meihin kuolleilla silmillään. Paikalla näytti vilisevän haamuja. Puolittain odotin näkeväni parikymmentä vuosisataa sitten eläneitten ateenalaisten sankarien hiipivän esiin varjoista ja kulkevan vanhaan temppeliin, jonka he niin hyvin tunsivat ja jota he katselivat niin rajattomalla ylpeydellä.

Täysikuu kaarteli nyt korkealla pilvettömällä taivaalla. Astelimme huolettomina ja mitään ajattelematta linnavuoren korkean muurin reunalle ja katsoimme alas – mikä ilmestys! Ateena kuutamossa! Varmaan profeetta, joka luuli Uuden Jerusalemin ihanuutta hänelle näytettävän, näkikin sen sijaan tämän! Se lepäsi tasaisella maalla aivan jalkaimme juuressa – levitettynä kaikkineen kuin taulu – ja me katselimme sitä alas kuin olisimme olleet ilmapallossa. Emme nähneet kaduista merkkiäkään, mutta joka huone, joka akkuna, joka suikerteleva köynnös, joka nyppylä oli edessämme niin selvänä ja teräväpiirteisenä kuin päiväsydännä; eikä kuitenkaan ollut mitään loistoa, kimallusta, karkeata tai häiritsevää – äänetön kaupunki ui vienoimmassa valossa, mitä kuu on milloinkaan itsestään valanut, ja näytti melkein elävältä olenolta, joka oli rauhalliseen uneen kallistunut. Sen toisella puolella oli pieni temppeli, jonka sirot pilarit ja korupääty hehkuivat mehevää loistoa, kahlehtien silmän kuin taikatenholla. Ja lähempänä kuninkaan palatsin kermanväriset seinät kohosivat suuren puiston keskeltä ja puisto oli yltyleensä kylvetty täyteen ambramaisia valoja – kuin olisi siihen suihkunnut kultatähtiä, jotka menettivät loisteensa kuutamon kirkkaudessa ja vienosti vilkuttivat tummalla lehvämerellä kuin linnunradan kalpeat tähtöset. Yläpuolellamme komeat pilarit, vielä raunioissaankin majesteettiset – jalkaimme juuressa uinuva kaupunki – etäisyydessä hopeinen meri. Taulu ei muuta kaivannut. Se oli täydellisyys.

Käännyttyämme ja jälleen kuljettuamme temppelin kautta olisin suonut kuulujen miesten, jotka ammoin menneinä aikoina siinä istuivat, jälleen palaavan siihen ja ilmestyvän meille – Platonin, Aristoteleen, Demostheneen, Sokrateen, Phokionin, Pythagoraan, Euklideen, Pindaroksen, Xenofonin, Herodotoksen, Praksiteleksen ja Feidiaan ja maalari Zeuksiin. Mikä tähtikuvio kuuluja nimiä! Mutta kaikkein mieluummin olisin nähnyt vanhan Diogeneen, joka niin kärsivällisenä haparoi lamppuineen ja niin väsymättä etsi, löytäisikö maailmasta yhdenkään rehellisen ihmisen, kaikkein mieluummin olisin nähnyt hänen meanderoivan tietään ja äkkiä tapaavan meidän joukkomme. Minun ei ehkä pitäisi sitä sanoa, mutta ken tietää, vaikka hän olisi tulensa sammuttanut.

Jätimme Parthenonin vartioimaan vanhaa Ateenaa, kuten se jo oli tehnyt kaksikymmentäkolme vuosisataa, ja lähdimme ja seisoimme jälleen linnavuoren muurien ulkopuolella. Etäisyydessä oli tuo ikivanha, mutta yhä vieläkin melkein ehyt Theseuksen temppeli ja aivan sen vieressä, länttä kohti antaen, oli Beema, jolta Demosthenes jyrisi filippikansalle ja sytytti isänmaallisuuden tulta horjuvain maanmiestensä rintaan. Oikealla oli Areksen kukkula, jossa Areiopagi istui ennen muinoin ja jossa Pyhä Paavali määritteli kantansa, ja alempana oli tori, jossa hän "joka päivä väitteli" puheliaitten ateenalaisten kanssa. Nousimme samat kiviportaot, joita Pyhä Paavalikin oli noussut ja seisoimme neliön muotoisella paikalla, jolla hänkin oli seisonut, ja koetimme muistaa raamatun kertomuksen asiasta – mutta eräistä syistä en voinut johtaa sanoja muistooni. Olen ne sittemmin löytänyt:

"Kun Paavali heitä odotti Ateenassa, tuli hänen henkensä liikutetuksi, kun hän näki kaupungin kokonansa epäjumalanpalvelukselle alttiina.

"Siitä syystä hän synagoogassa väitteli juutalaisten ja hartaitten ihmisten kanssa ja torilla joka päivä niiden kanssa, joita hän kohtasi.

* * * * *

"Ja he ottivat ja veivät hänet Areiopaagille sanoen, Voimmeko saada kuulla, mikä tämä uusi oppi on, josta sinä puhut?

* * * * *

"Paavali sitten seisoj Areksen kukkulan keskellä ja sanoi. Te Ateenan miehet, minä huomaan, että te kaikissa asioissa olette liian taikauskoiset.

"Sillä kun kuljin sivu ja katsoin teidän uskonasioitanne, niin huomasin yhden alttarin, johon oli kirjoitettu: Tuntemattomalle Jumalalle. Se jota te siis tietämättänne palvelette, sen minä teille selitän." – Ap. teot, XVII.

Mieleemme jonkun ajan kuluttua juolahti, että jos tahdoimme päästä kotia, ennenkuin päivänvalo meidät ilmiantaisi, niin oli meidän paras lähteä liikkeelle. Me siis kiireen kaupalla matkaan. Päästyämme tiellämme jo hyvään matkaan loimme Parthenoniin jäähyväiskatseen ja näimme kuutamon virtaavan sen avoimista pylväsriveistä ja hopeoivan niiden kapiteelit. Semmoisena kuin se silloin näytti, juhlallisena, mahtavana ja kauniina, se on aina pysyvä muistossamme.

Marssiessamme eteenpäin aloimme päästä pelostamme ja heittää kaikki huolet karanteenivahdeista ja mistä muusta tahansa. Me kävimme rohkeiksi ja hurjapäiksi. Ja kerran, äkillisen rohkeuden puuskan päälle tullessa, minä jopa nakkasin koiraa kivellä. Miellyttävältä tuntui kuitenkin, kun en osannutkaan, sillä olisihan sen isäntä voinut olla poliisi. Tämän osaamattomuuden kiihoittamana uljuuteni riehaantui aivan ylivoimaiseksi ja aika ajoin minä suorastaan viheltelin, vaikka kohtuulliseen tyyliin. Mutta rohkeus synnyttää rohkeutta ja tuota pikaa minä kirkkaassa kuutamossa sukelsin viinitarhaan ja anastin kannun verran ihania rypäleitä, välittämättä edes talonpojasta, joka ratsasti muulilla. Denny ja Birch noudattivat minun esimerkkiäni. Nyt minulla oli rypäleitä vaikka täydelle tusinalle, mutta Jacksonkin oli ylenmäärin pöyhistynyt rohkeudesta, niin että hänenkin tuota pikaa oli pakko poiketa erääseen viinitarhaan. Heti ensimmäinen rypäle, johon hän kävi kiinni, tuotti häiriötä. Pörröinen partainen maantierosvo hyppäsi luikaten tielle ja heristeli pyssyllä kuutamossa! Me väistyimme Piraioa kohti – emme juosten, kuten voitte arvata, vaan edeten vain kiireellisesti. Maantierosvo taas huusi, mutta me vain etenimme. Alkoi olla myöhä, eikä meillä ollut aikaa jutella vieraitten kanssa. Denny sanoi äkkiä: "Ne junkkarit tulevat perässämme!"

Me käännymme, ja niin tosiaan, siinä ne nyt olivat kolme ihmeellisen näköistä ryöväriä, pyssy kullakin. Me hiljensimme kulkuamme, että he saivat meidät kiinni, ja sillä välin minä otin rypälelastini ja pudottelin ne – järkähtämättä, vaikka vastahakoisesti, tienvierustan varjoihin. Mutta en minä pelännyt. Minä vain tunsin, ettei ollut oikein varastaa rypäleitä. Eikä varsinkaan omistajan ollessa, lähimailla – eikä vain lähimailla, vaan vielä ystäviensä keralla. Vieraat saivat meidät kiinni ja etsivät mytyn, joka t: ri Birchillä oli kädessään, ja haukkuivat häntä, kun eivät siitä muuta löytäneet kuin muutamia pyhiä kivenpalasia Areksen mäeltä, jotka eivät olleet luvatonta tavaraa. He ilmeisestikin epäilivät hänen harjoittavan jotain katalaa petosta heitä kohtaan ja näyttivät melkein haluavan nylkeä joukkomme päänahkat. Mutta lopulta he varoitettuaan meitä luopuivat ja jättäytyivät rauhallisesti meidän vanaveteemme. Seurattuaan kolmesataa askelta he pysähtyivät, ja me jatkoimme riemuiten matkaamme. Mutta katso, uusi asestettu roikale ilmestyi pimennoista ja asettui heidän sijaansa ja seurasi meitä kaksisataa askelta. Sitten hän luovutti meidät uudelle heittiölle, joka ilmaantui jostain salaperäisestä paikasta, ja tämä vuorostaan seuraavalle! Puolentoista mailin matkan selkäpuolemme näin oli kaiken aikaa asestettujen miesten suojelema. En ole eläissäni ennen matkustanut näin isoisesti ja muhkeasti.

Vasta hyvän ajan kuluttua rohkenimme taas varastaa rypäleitä ja kun sen teimme, saimme taas liikkeelle vastuksellisen maantierosvon ja sitten heitimme kaikki tämänkaltaiset keinottelut. Kun ei vain se talonpoika, joka muulilla ratsasti sivuitsemme, olisi herättänyt meitä silmällä pitämään kaikki nuo vahtimiehet Ateenasta Piraioon saakka.

Joka vainiota tällä pitkällä matkalla vartioi asestettu vahtimies, joista toiset epäilemättä olivat torkahtaneet, mutta siitä huolimatta olivat varalla. Tästä näkyy, minkälainen maa nykyinen Attika on – sängen epäilyttävään henkilöitten yhteiskunta. Nämä miehet eivät olleet vahdissa suojellakseen omaisuuttaan muukalaisia vastaan, vaan toisiaan vastaan. Sillä Ateenassa ja Piraiossa harvoin käy muukalaisia ja kun niitä käy, käyvät ne päiväiseen aikaan ja voivat muutamalla lantilla ostaa niin paljon rypäleitä kuin suinkin jaksavat syödä. Nykyiset asukkaat ovat maankuuluja anastajia ja väärentäjiä, jos yleinen puhe pitää paikkansa, ja minä puolestani auliisti uskon, että se pitää.

Juuri kun aamunkoiton varhaisimmat värit rusottivat idän taivaalla ja muuttivat Parthenonin pilareineen katkenneeksi harpuksi helmenvärisele taivaanrannalle, päättyi meidän kolmentoista mailin mittainen uuvuttava kiertokävelyämme ja me ilmestyimme laivan kohdalla merenrannalle, tuhatviisisataa Piraion koiraa kuten tavallista kintereilläämme saattamassa ja ulvomassa. Kutsuimme

venettä, joka oli kahden tai kolmensadan metrin päässä rannasta, ja keksimme silmänräpäyksessä, että se olikin poliisivene, joka väijyi laivaan ehkä pyrkiviä karanteenin rikkojia. Me siis livistimme – sen me täällä aikoja jo olimme tottuneet tekemään – ja kun vahdit saapuivat sille paikalle, jossa me olimme äsken olleet, niin olimmekin poissa. He risteilivät pitkin rantaa, mutta väärään suuntaan, ja tuota pikaa hämärästä ilmestyi oma veneemme, joka vei meidät laivaan. Olivat laivalla kuulleet merkkimme. Sousimme ääneti tiehemme ja ennenkuin poliisivene uudelleen tuli näkyviin, olimme me jälleen kotona hyvässä turvassa.

Neljä muutakin matkustajaa tahtoi kaikin mokomin käydä Ateenaa katsomassa ja he lähtivät matkaan puolen tuntia sen jälkeen, kun me olimme palanneet. Mutta eivät viittä minuuttiakaan he ennättäneet olla maalla, ennenkuin poliisi keksi heidät ja ajoi heitä niin kiivaasti, että he töin tuskin pelastuivat takaisin veneeseensä, ja sekin oli onnen potkaus. He eivät sen koommin jatkaneet yritystä.

II LUKU

Nykyinen Kreikka – Kukistunutta suuruutta – Matka läpi Arkipelagin ja Dardanellien – Historian jalanjalkia – Ensimmäinen gulashiurakoitsija, mistä historia kertoo – Ankkuroimme Konstantinopolin edustalle – Kummia muoteja – Kekseliäs hanhikauppias – Ihmeellisiä rampoja – Suuri moskeija – Tuhat yksi pylvästä – Stambulin suuri basaari.

Ateenasta alkaen kautta koko kreikkalaisen saariston emme nähneet sanottavasti muuta kuin jylhiä rantajyrkänteitä ja karuja kukkuloita, joiden päällä joskus näkyi kolme tai neljä pylvästä jostain vanhasta temppelistä – hyljätysssä autiudessaan kuvaava vertauskuva siitä häviöstä, joka näinä uusimpina aikoina on vallannut koko Kreikan. Emme nähneet kynnettyjä vainioita, sangen vähän kylä, emme puita, emme ruohoa, emme paljon minkäänlaista kasvullisuutta ja tuskin milloinkaan erillistä taloa. Kreikka on kalpeaa hymyntä erämaata, kaikesta päättäen vailla maanviljelystä, teollisuutta tai kauppaa. Käsittämätöntä on, mistä sen köyhyyteen vaipunut kansa, mistä hallitus saa toimeentulonsa.

Jos vanhaa Kreikkaa ja nykyistä Kreikkaa verrattaisiin toisiinsa, niin luullakseni huomattaisiin niiden muodostavan toisilleen mitä ihmeellisimmän vastakohdan, jolle historiassa tuskin olisi vertaa. Yrjö I, kahdeksantoistavuotias nuorukainen, ja joukkue ulkomaalaisia virkamiehiä istuu Themistokleen, Perikleen ja Kreikan kulta-ajan kuulujen oppineitten ja sotapäälliköiden tiloilla. Laivastot, jotka olivat maailman ihmeitä Parthenonin ollessa uusi, ovat huvenneet niukaksi kouralliseksi kalastaja-aluksia, ja se miehuullinen kansa, joka Marathonin luona teki unohtumattomia urheuden ihmeitä, on tänäpäivänä vain heimokunta merkityksettä orjia. Klassillinen Ilissos on kuivunut ja samoin ovat kuivuneet kaikki Kreikan rikkauden ja suuruuden lähteet. Koko kansan pääluku on nykyään vain kahdeksansataatuhatta, ja köyhyyttä, kurjuutta ja kerjäläistä siinä olisi riittävästi yhtä monelle miljoonalle ja vielä ylikin jäisi. Otto kuninkaan aikana valtion tulot olivat viisi miljoonaa dollaria – ne saatiin ottamalla *kymmenes osa* maanviljelyksen tuotteista (talonpoikain tuli kuljettaa tämä kymmenys muulin selässä kuninkaallisiin viljavarastoihin enintään kuuden leguan matka) ja verottamalla ylenmäärin raskaasti ammatteja ja kauppaa. Näillä viidellä miljoonalla tuo pikku tiranni koetti ylläpitää kymmenentuhannen miehen armeijaa, palkata sadat tarpeettomat hovitallimestarit, hovikamariherrat, rahattoman valtionrahaston suurkanslerit ja muut hullutukset, joita nämä leikkikuningaskunnat itselleen suovat, suuria monarkioita matkien. Ja hyväksi lopuksi hän ryhtyi rakentamaan valkoista marmoripalatsia, joka jo se yksinään maksoi viisi miljoonaa. Seuraus oli mitä yksinkertaisin. Kymmenen ei sisälly viiteen yhtään kertaa eikä jää mitään yli. Tätä kaikkea oli mahdoton tehdä viidellä miljoonalla ja Otto kuninkaalle kävi ohraisesti.

Kreikan valtaistuiniin ja siihen kuuluva arveluttava painolasti repaleista kansaa, älykkäitä heittiöitä, jotka olivat työttä kahdeksan kuukautta vuodessa, koska oli liian vähän, mitä lainata, ja vielä vähemmän, mitä puhalttaa, ja vaikka kuinka paljon paljaita mäkiä ja rikkaruohoa kasvavia erämaita, sai melko kauan kerjätä uutta kuningasta. Sitä tarjottiin eräälle Viktorian pojista ja myöhemmin useiden muiden kuninkaallisten nuoremmille pojille, joiden isillä ei ollut valtaistuinta eikä omaa liikettä, mutta kaikki he olivat siksi armeliaita, että hylkäsivät tämän surkean kunnian ja kunnioittivat siksi paljon Kreikan muinoista suuruutta, etteivät tahtoneet ilkkua sen surullisia repaleita ja likaa kultapaperivaltaistuimella näinä sen alennuksen aikoina – kunnes tultiin tämän nuoren tanskalaisen Yrjön luo, joka otti sen vastaan. Hän on rakentanut valmiiksi sen uljaan palatsin, jonka muutamana yönä näin kirkkaassa kuutamossa, ja sanotaan hänen toimittavan paljon muutakin Kreikan pelastukseksi.

Laskimme paljaan Arkipelagin kautta ja tulimme siihen kapeaan salmeen, jota milloin sanotaan Dardanelleiksi, milloin Hellespontoksi. Tämä maanpuoli on rikas historiallisista muistoista ja köyhä kuin Sahara kaikesta muusta. Lähestyessämme Dardanelleja sivuilimme esimerkiksi Troijan lakeutta ja kuljimme Skamanderin suitse. Näimme, missä Troija oli ollut (etäisyydessä) ja missä se ei ole

nykyään – kaupunki, joka tuhottiin siihen aikaan, kun maailma vielä oli nuori. Troijalaisparat ovat nyt kaikki kuolleet. He syntyivät liian myöhään nähdäkseen Noan arkin ja kuolivat liian varhain nähdäkseen meidän aikamme sirkukset. Näimme paikan, jossa Agamemnonin laivastot olivat olleet koolla, ja loitolla sisämaassa vuoren, jonka kartta ilmoitti Idan vuoreksi. Hellespontossa itsessään näimme, missä historian ensimmäinen keinottelu-urakka suoritettiin ja urakoitsijat saivat Kserkseeltä ystävälliset nuhteet. Tarkoitan sitä kuulua laivasiltaa, jonka Kserkses käski rakentaa Hellespontin kapeimman kohdan poikki (siinä missä se on vain parin kolmen mailin levyinen). Kohtalainen myrsky hävitti tämän hataran rakennuksen ja kuningas, otaksuen, että urakoitsijani julkisella rankaisemisella voisi olla seuraaviin yrittäjiin hyvä vaikutus, kutsui heidät ulos armeijan eteen ja antoi hakata heiltä pään poikki. Ja ennenkuin oli kulunut kymmenen minuuttia hän antoi sillan toisille urakalle. Vanhat kirjailijat mainitsevat, että se toinen silta oli sängen hyvä silta. Kserkses vei viisi miljoonaansa sitä pitkin salmen yli, ja ellei sitä olisi tahallaan hävitetty, olisi se siinä luultavasti vieläkin. Jos meidänkin hallituksemme joskus kurittaisi meidän gulashiurakoitsijoitamme, voisi siitä olla paljon hyötyä. Hellespontossa näimme sen paikan, josta Leander ja lordi Byron uivat yli, toinen nähdäkseen mieltiettyänsä, jota hän rakasti niin hartaasti, että vain kuolema saattoi heidät erottaa, toinen vain turhanpäiten. Olimme niinkään kiinnittäneet huomiomme kahteen hautaan. Toisella rannalla lepäsi Ajax, toisella Hekuba.

Hellespontin molemmilla rannoilla näimme vesipattereita ja linnoja, joista liehui Turkin veripunainen lippu valkoisine kuunkoukeroineen, ja silloin tällöin kylän ja joskus kameelijonon. Kaikkia näitä saimme katsella, kunnes saavuimme leveälle Marmaramerelle, ja siellä maa pian katosi näkyvistä ja alkoi taas knorrin pelua ja visti.

Huomeneksella päivän valjetessa kävimme Kultaisen sarven suuhun ankkuriin. Vain kolme tai neljä meistä oli jalkeilla näkemässä ottomaanien suuren pääkaupungin. Matkustajat eivät enää hyökkää kannelle sopimattomina aikoina kuten ennen näkemään niin varhain kuin suinkin, kun vieraat kaupungit ensi kerran kohottavat pykäläänsä taivaanrannan yläpuolelle. Siitä he ovat jo kokonaan päässeet. Vaikka makaisimme Egyptin pyramidien näkyvissä, eivät he tätä nykyä nousisi kannelle ennenkuin aamiainen on syöty.

Kultainen sarvi on kapea lahti, joka haarautuu Bosporosta (leveästä virran tapaisesta, joka yhdistää Marmarameren ja Mustan-meren) ja kaaren muodostaen jakaa kaupungin kahtia. Galata ja Pera ovat samalla puolella Bosporoa ja Kultaista sarvea, Stambul (muinainen Byzantion) toisella. Bosporon vastakkaisella puolella ovat Skutari ja Konstantinopolin muut esikaupungit. Tässä suuressa kaupungissa on miljoona asukasta, mutta kadut ovat niin kapeat ja talot niin yhteensulotut, ettei sen pinta-ala ole paljoa muuta kuin puolet New Yorkin pinta-alasta. Ankkuripaikalta tai Bosporolta mailin päästä tai niiltä vaiheilta nähden se on ehdottomasti kaunein kaupunki, mitä olemme nähneet. Sen taaja taloryteikkö kumpuaa veden partaalta ylöspäin ja peittää monen kukkulan laen. Ja puistot, joita kurkistelee sieltä täältä, moskeijain suuret umput ja lukemattomat minareetit, joita silmä kohtaa kaikkialla, antavat tälle pääkaupungille sen omituisen itämaisen ulkonäön, jonka kuva mieleemme piirtyy lukiessamme itämaisia matkakirjoja. Konstantinopoli on jalo taulu katsella.

Mutta maalauksellisuus onkin sen viehätysten alku ja loppu. Siitä alkaen, jolloin matkamies maalle lähtee, hamaan siihen hetkeen saakka, jona hän laivaan palaa, hän sitä sadattelee. Vene, johon hän astuu, on ihmeteltävän huonosti suunniteltu siihen toimeen, johon se on rakennettu. Se on somasti ja siististi sisustettu, mutta mahdotonta on kenenkään kuolevaisen hoitaa sitä kunnolla vuolaassa virrassa, joka Mustasta merestä tullen liukuu Bosporoa pitkin Marmaramereen, ja harva sitä kykenisi tyydyttävästi soutamaan alallisessakaan vedessä. Se on pitkä kevyt kanootti (kajikki), toinen pää leveä, toinen kaveten kuin veitsenterä. Tämä pitkä terävä pää on keula, ja voitte kuvitella, kuinka nämä pyörteiset virrat sitä kieputtelevat. Siinä on kaksi airoa ja toisinaan neljäkin eikä peräsintä ensinkään. Lähdette pyrkimään johonkin määrättyyn paikkaan ja kuljette viiteenkymmeneen eri suuntaan, ennenkuin sinne pääsette. Ensin soutaa vettä toinen, sitten toinen airo. Harvoin molemmat työskentelevät samalla haavaa. Tällöinen venekulku on omiaan saattamaan kärsimättömän ihmisen

viikossa hulluuden partaalle. Venemiehet ovat kömpelöimmät, tyhmimmät ja tietämättömmät, mitä on maan päällä. Aivan varmaan.

Rannalla oli – niin, siellä oli kaikki ainaista sirkusta. Ihmisiä kuhisi kapeilla kaduilla tiheämmässä kuin mehiläisiä, ja miehet olivat puetut jos jonkinlaisiin hirveisiin, kummallisiin, jumalattomimpiin ja hurjimpiin pukuihin, mitä suinkin juoppohullu räättäli on kiehuissa aivoissaan keksinyt. Ei ollut niin mieletöntä pukuhullutusta, jota ei täällä olisi suosittu, ei niin nurinkurista, ettei sitä olisi suvaittu, ei niin haaveellista ryysystä pirullisuutta, ettei sitä olisi yritetty. Ei kahta miestä, joilla olisi ollut samanlaiset vaatteet. Joka kadulla oli jokainen tepasteleva tungos täynnään hämmästyttäviä, nopeaan hajoavia vastakohtia. Muutamilla patriarkoilla oli kunnioitusta herättävät valtavat turbaanit, mutta uskottoman lauman suuret paljoudet käyttivät tuota tulipunaista patalakkia, jota sanotaan fessiksi. Loput heidän sommittelemastaan puvusta oli semmoista, että sitä on mahdoton kuvata.

Täkaläiset puodit ovat vain kanakoppeja tai laatikoita tai kylpyhuoneita, vaatekammioita – taikka mitä muuta tahansa – kaikki ensi kerroksessa. Turkkilaiset istuvat niissä ristissä säärin ja työskentelevät, myyvät, polttelevat pitkiä piippujaan ja haisevat – kuin turkkilaiset. Niiden edustalla tunkeilee ahtailla kaduilla kerjäläisiä, jotka aina ja alati kerjäävät eivätkä koskaan saa mitään; ja ihmeellisiä rampoja, jotka ovat niin epämuotoiset, että niitä tuskin ihmisiksi tuntisi, kuormattuja aaseja ajavia laiskajaakkoja, kantajia, selässään huoneen kokoisia pakkalaatikoita, rypäleitten, kuuman vehnän, kurpitsan siemenien ja satain muitten esineitten kaupustelijoita. Ja tyytyväisinä, onnellisina, rauhallisina loikovat rientävään jaloissa Konstantinopolin kuulut koirat. Ja ääneti ajelehtii siellä täällä parvittain turkkilaisia naisia, leuasta jalkoihin väljiin viittoihin verhottuina ja lumivalkoiset hunnut sidottuina pään ympäri, niin että vain silmät näkyvät ja kasvonpiirteistä epämääräistä hämärää aavistusta. Liikkuessaan etäällä Suuren basaarin hämärissä holvikaaroksissa ne näyttävät aivan semmoisilta kuin varmaankin ruumiskääreissään liikkuvat kuolleet näyttivät noustessaan haudoistaan niiden myrskyjen ja ukkosten ja maanjäristysten keskellä, jotka puhkesivat raivoamaan Kaivariavuorella ristiinnaulitsemisen kammon yönä. Konstantinopolin katu on näky, joka pitää nähdä kerran – ei useammin.

Ja sitten on vielä mainittava hanhikauppias – ukkeli, joka edellään ajoi satakuntaa hanhea pitkin kaupunkia, tarjoten niitä kaupan. Hänellä oli kädessään kymmenen jalan sauva, jonka päässä oli koukero, ja silloin tällöin joku hanhiyksilö murtautui ulos laumasta ja otti tuiman lähdön kulman ympäri päästäkseen, siivet puoleksi koholla ja kaula niin pitkällä kuin suinkin. Hätäntyikö hanhikauppias? Ei. Hän otti sauvansa ja tavoitteli sillä karkulaista sanoin kuvaamattoman kylmäverisesti – pisti koukeron hanhen kaulan ympäri ja kiskaisi hanhen vaivatta laumaan. Sauvallaan hän ohjasi hanhikarjaansa yhtä helposti kuin kippiari jaalaansa. Muutamia tunteja myöhemmin näimme hänen istuvan kadunkulmassa kivellä keskellä hyörinää, vetäen makeita unia päiväliekkosessa ja hanhet kököttäen ympärillä tai väistellen aaseja ja ihmisiä. Palasimme takaisin tunnin kuluttua, ja nyt hän luki karjaansa nähdäkseen, oliko siitä mitään varastettu tai muutoin kadonnut. Ja hän menetteli siinä perin omintakeisella tavalla. Keppinsä pään hän pisti kuuden tai kahdeksan tuuman päähän kiviseinästä ja pakotti hanhet peräkanaa yksi erältään marssimaan sen ja seinän välitse. Siinä ei ollut helppo ainoankaan salailla itseään.

Jos teille pitää olla kääpiöitä – tarkoitan, että vain joku harva kääpiö kumman vuoksi – niin menkää Genovaan. Jos taas tahdotte ostaa niitä paljottain, vähittäismyyntiä varten, niin menkää Milanoon. Kääpiöitä on runsaasti kautta Italian, mutta Milanossa mielestäni laji kasvoi tavallista rehevämmin. Jos tahdotte nähdä hyvän monipuolisen valikoiman lajiteltuja rampoja, niin menkää Napoliin tai matkustakaa Rooman ympäristössä. Mutta jos tahdotte nähdä sekä rampain että ihmishirviöitten sydämen ja perikodin, niin menkää suoraapäätä Konstantinopoliin. Napolissa kerjäläinen, joka voi näyttää yhteen ainoaan varpaaseen ja muodottomaan kynteen sulaneen jalan, voi pitää itseään rikkaana – mutta Konstantinopolissa ei semmoinen näyttelyesine herättäisi mitään huomiota. Mies kuolisi siellä nälkään. Kuka kiinnittäisi huomiota semmoisiin

vetovoimiin niiden harvinaisten hirviöiden keskellä, joita tungenkelee Kultaisen sarven silloilla tai näyttelee epämuodostuksiaan Stambulin katuojain partailla? Oi semmoista viheliäistä petturia! Mitä hän merkitsisi kolmisäärisen naisen rinnalla tai miehen rinnalla, jonka silmä on poskessa? Kuinka hänen täytyisi punastua sen miehen rinnalla, jolla on sormet kyynärpäässä? Minne pääsisi hän häpeämään, kun kääpiö, jolla on seitsemän sormea kummassakin kädessä, ylähuulta ei ollenkaan ja jolta alaleuka puuttuu, tulisi häntä vastaan kaikessa majesteettisuudessaan? Bismillah! Euroopan rammot ovat paljasta mitättömyyttä ja petoskauppaa. Todella lahjakkaat rehoittavat vain Peran ja Stambulin syrjäkaduilla.

Tuo kolmijalkainen vaimo makasi sillalla, liikepääomansa siten järjestettynä, että se teki mitä parhaan vaikutuksen – yksi luonnollinen sääri ja kaksi pitkää, hoikkaa ja kiertynyttä, joissa oli jalat kuin tavallisen ihmisen kyynärvarsit. Vähän kauempana taas oli mies, jolla ei ollut silmiä ja jonka kasvot olivat väriltään kuin matoisen pihvi ja ryppyiset ja nääntyneet kuin laavavirta – niin mullistuneet ja vääntyneet tosiaan olivat hänen piirteensä, ettei kukaan ihminen olisi kyennyt erottamaan syyllä, joka hänellä teki nenän virkaa, poskipäistä. Stambulissa oli mies, jolla oli aivan hirveän suuri pää, tavattoman pitkä ruumis, kahdeksan tuuman mittaiset sääret ja jalat kuin lumikengät. Hän teki taivalta näillä jaloillaan ja käsillään ja oli notkoselkäinen, ikäänkuin olisi Rhodoksen kolossi hänellä ratsastanut. Ah, kerjäläinen tarvitsee erinomaisen hyvät pisteet, jos hänen mieli elää Konstantinopolissa. Sininaamaista miestä, jolla ei olisi muuta tarjottavana, kuin että hän on ollut mukana kaivosräjähdyksessä, pidettäisiin täällä joutavana petturina, ja paljaastaan rampautunut, kainalosauvoilla kulkeva sotamies ei saisi senttiäkään.

Pyhän Sofian moskeija on Konstantinopolin pääleijona. Minä vähän epäilen, että suurin osa sen herättämästä mielenkiinnosta johtuu siitä, että se rakennettiin kristityksi kirkoksi ja sitten muutettiin melkein semmoisenaan moskeijaksi, kun muhammedilaiset valloittivat maan.

Pyhä Sofia on valtavan suuri kirkko, kolme- tai neljätoista vuosisataa vanha ja siksi huonon näköinen, että se voisi olla paljon vanhempikin. Sen suunnattoman kuvun sanotaan olevan vielä paljon ihmeellisemmän kuin Pietarin kirkonkin, mutta sen likaisuus on vielä ihmeellisempi kuin tuo kupu, vaikk'ei sitä koskaan mainita. Kirkossa on sataseitsemänkymmentä pilaria, jokainen yhdestä kappaleesta ja kaikki monenlaisista kallisarvoisista marmoreista, mutta ne tuotiin Baalbekin, Heliopoliin, Ateenan ja Efesoksen vanhoista temppeleistä ja ovat rappeutuneet ja pahannäköiset. Niillä oli tuhat vuotta ikää tämän kirkon ollessa uusi, ja vastakohta varmaankin häiritsi silmää – elleivät Justinianuksen arkkitehdit niitä korjailleet. Kirkon sisäpuolella herättää heti huomiota kamalan suuri, kultamosaiikkiin laadittu turkkilainen kirjoitus, joka loistaa kuin sirkusohjelma. Perspektiiviä joka suuntaan häiritsevät lukuisat köydet, joita riippuu kuvun pyörryttävästä korkeudesta ja joihin on kiinnitetty, kuuden tai seitsemän jalan päähän lattiasta, lukemattomia tuhruisia öljylamppuja ja strutsinmunia. Kyykkysillään tai ryhmissä istuen oli siellä ja täällä, etäällä ja lähellä, repaleisia turkkilaisia, jotka lukivat kirjaa, kuuntelivat saarnoja tai nauttivat opetusta kuin lapset, ja viidessäkymmenessä paikassa oli samanlaisia olentoja kumarrellen ja taas oikaisten itseään, kumartaen uudelleen ja laskeutuen alas maata suutelemaan ja mutisten koko ajan rukouksia ja jatkaen tätä voimistelua, kunnes heidän olisi luullut väsyvän, elleivät ehkä väsyneetkin.

Kaikkialla oli likaa ja tomua ja tuhrisuutta ja pimeyttä. Kaikkialla oli harmaan muinaisuuden merkkejä, mutta ilman mitään viehättävää tai kaunista. Kaikkialla oli näitä omituisia pakanaryhmiä, ylhäällä räikeät mosaiikit ja hämähäkin verkkoa muistuttavat lamppuköydet – ei missään ollut mitään, joka olisi voittanut katsojan lemmen tai herättänyt hänen ihastuksensa.

Ihmiset, jotka Pyhän Sofian kirkossa haltioituvat, varmaankin saavat haltioitumisensa matkaoppaastaan (jossa jokaisesta kirkosta sanotaan, että "pätevään asiantuntijain mielestä monessa suhteessa merkillisimpiä rakennuksia, mitä maailma on milloinkaan nähnyt"). Taikka ovat ne noita New Jersey'n erämaitten vanhoja taiteentuntijoita, jotka kärsivällisesti tutkivat freskon ja palohanavan välistä eroavaisuutta ja siitä pitäen pitävät itseään etuoikeutettuina ainaisesti purkamaan kriittistä hölynpölyään maalaustaiteesta, kuvanveistotaiteesta ja rakennustaiteesta.

Kävimme tanssivia dervishejä katsomassa. Niitä on yksikolmatta. He olivat puetut pitkään, vaaleaan viittaan, joka löyhänä riippui kantapäihin saakka. Jokainen vuoron mukaan meni papin luo (he olivat kaikki laajan kaidekehän sisäpuolella) ja kumarsi syvään ja sitten poistuivat hurjasti ympäri hyrräten ja asettuivat kehään kukin hänelle määrätylle paikalleen ja hyrräsivät siinä edelleen. Kun kaikki olivat hyrränneet paikoilleen – he olivat viiden kuuden jalan päässä toisistaan – hyrräsi koko tämä hyrräävien pakanain kehä kolmeen kertaan huoneen ympäri. Siihen kului viisikolmatta minuuttia. Hyrrätessään he seisoivat vasemmalla jalallaan ja antoivat vauhtia oikealla, siirtäen sen sukkelaan vasemman editse ja ponnistaen sillä vahatusta lattiasta. Muutamat heistä saavuttivat uskomattomia ennätyksiä. Useimmat hyrräsivät ympäri neljäkymmentä kertaa minuutissa ja kieppuivat sitä menoa viisikolmatta minuuttia. Ilma täytti viitat, niin että ne pullistuivat joka puolelle kuin ilmapallot.

He eivät pitäneet minkäänlaista ääntä ja useimmat taivuttivat päänsä takakenoon ja sulkiivat silmänsä jonkinlaisessa uskonnollisessa haltioitumisessa. Osan ajasta kuului hyvin kömpelöä soitantoa, mutta soittajat olivat näkymättömissä. Vain hyrrääjät saivat olla kehän sisäpuolella. Se melkein oli barbaarisin meno, mitä vielä olimme nähneet. Sitten tuli sairaita ja laskeutui maahan makaamaan ja vaimot toivat heidän viereensä sairaat lapsensa (eräällä lapsi rinnallaan) ja dervishien patriarkka käveli heidän ruumiittensa yli. Hänen luultiin parantavan heidän tautejaan, kun tallasi heidän rintaansa tai selkäänsä tai seisoi heidän niskallaan. Tämä kyllä soveltuu ihmisille, jotka luulevat näkymättömäin ilmanhenkien hoitavan tai turmelevan kaikki heidän asiansa – jättiläisten, maanhaltijain ja henkien – ja jotka vielä tänä päivänä pitävät kaikkia "tuhannen ja yhden yön" hurjia taruja totena. Niin minulle vastikään kertoi eräs älykäs lähetysaarnaaja.

Kävimme tuhannen ja yhden patsaan huoneessa. En tiedä, miksi se alkuaan oli tarkoitettu, mutta sanovat sen rakennetun vesisäiliöksi. Se on keskellä Konstantinopolia. Paljaan paikan keskeltä lähtee maan alle kiviportaot ja kun olette ne astuneet, niin olette perillä, neljäkymmentä jalkaa maan alla, ympärillänne oikea aarniometsä pitkiä hoikkia graniittipylväitä, jotka ovat bysanttilaista tyyliä. Asettukaa mihin tahansa, muuttakaa paikkaanne kuinka monesti tahansa, aina olette keskusta, josta säteilee toistakymmentä holvitietä ja pylväskäytävää kadotakseen etäisyyteen ja paikan synkkään puolihämärään. Tässä vanhassa kuivuneessa säiliössä oleskelee nykyään muutamia aavemaisia silkinkehräjiä ja eräs heistä osoitti minulle ristiä, joka oli hakattu korkealle erään pylvään varteeseen. Luullakseni hän tarkoitti, että minun piti ymmärtää sen olleen siinä jo ennen turkkilaisten tuloa ja minusta hän huomautti jotain siihen suuntaan. Mutta hänen puheessaan näyttää olleen jotain vikaa, koska en häntä ymmärtänyt. (Yksinkertaisuudessaan en silloin tullut esittäneeksi mitään häiritseviä kysymyksiä, mutta nyt juolahtaa mieleeni, että ehkä se vanha silkkimato olikin itse uurtanut tuon ristin siinä mielessä, että siitä vielä koituisi tulolähde.)

Riisuimme kengät jalasta ja menimme sulttaani Mahmudin marmoriseen mausoleoon. Mahmudin hauta oli peitetty mustalla samettivaipalla, joka oli hopealla kauniisti kirjailtu. Sen ympärillä oli hopeiset kaiteet. Sivuilla ja kulmilla oli hopeiset kynttilänjalat, jotka lienevät painaneet enemmän kuin satakunnan naulaa, ja niissä oli kynttilät, jotka olivat miehen säären vahvuiset. Arkun päällä oli tessi, johon oli kiinnitetty kaunis timanttikoriste – muuan vartijoista sanoi sen maksaneen satatuhatta puntaa. Tohtori sanoi, että mahtaisi olla kovin lohdullista olla ruumis ja maata tällaisen timantin alla.

Kävimme me tietysti Stambulin suuressa basaarissa enkä tahdo sitä sen enempää kuvata kuin sanoa, että se on suunnaton pesä pieniä puoteja – eikö niitä liene tuhansia – jotka kaikki ovat saman katon alla ja holvikatollisten kapeitten katujen jakelema lukemattomiksi pieniksi korttereiksi. Yhdellä kadulla on vain yhtä erikoista kauppatavaraa, toisella toista ja niin edelleen. Kun haluatte ostaa kenkäparin, on siinä kadun mitta valitsemisen varaa – ei tarvitse kävellä itseään uuvuksiin paikasta paikkaan eri puodeista valitsemaan. Sama on silkkien, vanhain esineitten, saalien y.m. laita. Basaarissa on alati ahtamalla väkeä, ja kun idän iloisenvärisiä tuotteita on runsaasti levällään joka puodin edessä, on Stambulin suuri basaaritodella niitä nähtävyyksiä, joita kannattaa käydä

katsomassa. Se on täynnään elämää ja hyörinää ja kaupantekoa, likaa, kerjäläisiä, aaseja, luikkaavia kulkukauppiaita, kantajia, dervishejä, ylhäisiä turkkilaisia, jotka käyvät ostoksilla, kreikkalaisia ja kummannäköisiä ja kummapukuisia muhammedilaisia vuoristoista ja etäisistä maakunnista – ja se ainoa haju, jota ei tunnu isossa basaarissa, on hyvä haju, vaikka minkälainen.

III LUKU

Siveyden ja viskyn puute – Tyttömarkkinat – Kauppasiveys – Konstantinopolin parjatut koirat – Sanomalehdentoimittamisen ilot Turkissa – Kekseliäitä italialaisia sanomalehtimiehiä – Ei meille turkkilaisia lunsheja – Turkkilainen sauna petosta – Nargili petosta – Minut höylätään – Turkkilainen kahvi petosta.

Moskeijoja on paljon, kirkkoja on paljon, hautausmaita on paljon, mutta siveyttä ja viskyä on vähän. Juomasta kieltää muhammedilaisia koraani, ja luontaiset vaistot estävät heitä olemasta siveellisiä. Sulttaanilla sanovat olevan kahdeksansataa vaimoa. Tämä jo lähentelee monivaimoisuutta. Meidän poskillemme nousee häpeän puna nähdessämme täällä Turkissa moista suvaittavan. Suolajärven kaupungissa se ei niinkään loukkaa meitä.

Cirkassilaiset ja georgialaiset vanhemmat vielä myyvät Konstantinopolissa tyttäriään, vaikkeivät julkisesti. Suuret orjamarkkinat, joista kaikki olemme niin paljon lukeneet – joilla hentoja tyttöjä riisuttiin alasti tarkastettaviksi ja arvosteltiin ja moitittiin aivan kuin hevosia maanviljelysnäyttelyssä – ne ovat lakanneet. Näyttelyt ja kaupat ovat nyt yksityisiä. Varastot ovat juuri tällä haavaa vähissä, osaksi sen vilkkaan kysynnän johdosta, jonka sulttaanin seurueen äskettäinen paluu Euroopan hoveista synnytti, osaksi leipäviljan tavattoman runsauden johdosta, joka säästää tavaran omistajat nälän kidutuksilta ja sallii heidän odottaa hintain nousua, ja osaksi siitä syystä, että ostajat ovat liian heikot ja myyjät kaikin puolin valmistuneet taistelemaan korkeampain hintain puolesta. Jos suuret amerikkalaiset päivälehdet painettaisiin Konstantinopolissa, saataisiin niiden kauppatiedoissa arvatenkin lukea suunnilleen seuraava kertomus markkinain tilasta:

TILANNE ORJATYTTÖ-MARKKINOILLA.

"Cirkassittaret, paras laatu, 1850 vuoden satoa, £ 200; 1852, £ 250; 1854, £ 300. Georgittaret, parasta laatua ei ole markkinoilla; huonompi laatu, 1851, £ 180. Yhdeksäntoista valakialaistyttöä, hyvistä keskinkertaisiin, tarjottu hinnoista £ 130 – 150 saamatta ostajaa; kuusitoista priima A 1 myyty pienin erin loppuun – hinnoista ei anneta tietoja.

"Myyty yksi erä cirkassittaria, priimasta hyviin, 1852-1854, hinnat £ 240-242 1/2, ostaja 30; yksi 49-vuotias – vahingoittunut – £ 23, myyjä 10. Useita georgittaria, sekalaatuja, 1852, siirtyi toisiin käsiin tilauksien täytteeksi. Nykyään tarjona olevat georgittaret ovat enimmäkseen viime vuoden satoa, joka oli harvinaisen huono. Uusi sato on jonkun verran myöhästynyt, mutta saapuneen pian. Sekä paljouteen että laatuun nähden ovat ennakkotiedot erittäin lupaavia. Tässä yhteydessä voimme niinikään sanoa, että uusi cirkassitarsato on erinomaisen hyvän näköinen. Hänen Majesteettinsa sulttaani on jo lähettänyt haaremiaan varten suuria tilauksia, jotka kahden viikon kuluessa täytetään, ja tämä on luonnollisesti vahvistanut markkinoita ja antanut cirkassitar-varastolle voimakkaan noususuunnan. Käyttäen hyväkseen markkinain inflatiotilaa monet keinokkaimmat myyjät tekevät hankintakauppoja. Jotkut merkit viittaavat siihen, että aiotaan pidättää valakiattaret kaupasta, kunnes hinnat nousevat.

"Nubiattarista ei mitään uutta. Markkinat lamassa.

"Eunukit – tarjolla ei ensinkään. Suuria lasteja odotetaan kuitenkin tänään Egyptistä."

Tähän suuntaan luullakseni laadittaisiin markkinakertomus. Hinnat ovat nykyään varsin korkeat ja tavara varmoissa käsissä. Vielä pari kolme vuotta takaperin toivat nälkiintyneet vanhemmat tänne nuoria tyttäriään ja möivät niitä kahdesta kolmeenkymmeneen dollariin, kun eivät muulla tavalla

voineet pelastaa itseään ja tyttäriään nälkään kuolemasta. Surkeata on ajatella tällaista kurjuutta, ja minä puolestani iloitsen vilpittömästi, että hinnat taas ovat kohonneet.

Kauppasiveys on erikoisen huono. Sitä olisi turha kieltää. Kreikkalaisten, turkkilaisten ja armenialaisten siveyteen ei muuta kuulu, kuin että määrättyinä sabatteina käy kirkossa ja sitten rikkoo kaikkia kymmeniä käskyjä loput viikkoa. Valehteleva ja pettäminen on heillä luonnossa, ja tätä luontoaan he koko pitkän iän vielä parantavatkin, kunnes saavuttavat täydellisyyden. Suositellessaan kauppiaille poikaansa lahjakkaana kauppapalvelijana isä ei sano, että hän on siivo, siveellinen ja avomielinen poika ja käy sunnuntaikoulua ja on rehellinen, vaan hän sanoo: "Tämä poika maksaa painonsa kovia kolikoita – sillä katso, hän pettää vaikka kenen, jonka kanssa joutuu tekemisiin, eikä Mustasta-merestä Marmaran mereen ole toista niin lahjakasta valehtelijaa!" Mitä arvellaan moisesta suosituksesta? Lähetysaarnaat kertoivat minulle, että he joka päivä kuulevat ihmisiä näin kehuttavan. Ihmisistä, joita ihaillaan, sanotaan: "Ah, hän on ihastuttava keinottelija ja mitä valioin valehtelija!"

Jokainen valehtelee ja pettää – ainakin jokainen, joka liike-elämän alalla toimii. Ulkomaalaisten täytyy pian mukautua maan tapoihin, eivätkä he kauan Konstantinopolissa osta ja myy, ennenkuin hekin valehtelevat ja pettävät kuin kreikkalainen. Sanon kreikkalainen, koska kreikkalaisia tässä suhteessa pidetään pahimpina rikkojina. Monet amerikkalaiset, jotka ovat asuneet Konstantinopolissa kauan, väittävät turkkilaisten enimmäkseen olevan koko luotettavia, mutta sangen harva väittää kreikkalaisilla olevan minkäänlaisia avuja, joita voisi huomata – ei ainakaan ilman tulikoetta.

Olen puoleksi taipuvainen uskomaan, että Konstantinopolin kuuluja koiria on esitetty väärässä valossa – parjattu. Olin aina saanut sen käsityksen, että niitä oli kadulla niin vahvassa, että sulki tien, että ne kuljeskelivat järjestetyissä komppanioissa, platoonissa ja rykmenteissä ja päättäväsillä, rajuilla hyökkäyksillä ottivat, mitä tarvitsivat. Ja että ne yöllä hukuttivat kaikki muut äänet kamalaan ulvontaansa. Ne koirat, mitä täällä näen, eivät voi olla samoja, joista olen lukenut.

Niitä näkee kaikkialla, mutta ei aivan joukoittain. Korkeintaan olen tavannut samassa höykässä kymmenestä kahteenkymmeneen. Ja yöt päivät veti niistä melkoinen osa sikeätä untta. Ne, jotka eivät nukkuneet, näyttivät aina siltä kuin olisivat olleet nukkumaisillaan. En ole eläissäni ennen nähnyt niin ylenmäärin surkeita, nälkiintyneitä, surullisen näköisiä, masentuneita koiria. Tuntui julmalta ivalta syyttää tällaisia elukoita siitä, että ne yrittäisivät: anastaa mitään väkisin. Niillä tuskin näytti olevan riittävästi voimia tai itsetuntoa kävelläkseen kadun poikki – en luule nähneeni ainoankaan vielä kävelleen niin pitkää matkaa. Ne ovat rupisia, naarmuisia ja silvotuita ja joskus näette yksilöitä, joilta karva on kärventynyt niin laajoilta aloilta ja selväreunaisesti, että ne muistuttavat uusien territoriemme karttaa. Ne ovat surkeimmat elukat, mitä maa päällään kantaa – viheliäisimmät – sääliävimmat. Niiden kasvoilla asuu vakaantunut surumielisyyden ilme, toivottoman mielenmasennuksen ilme. Tällaisen koiran karvattomia täpliä suosivat Konstantinopolin kirput enemmän kuin paljon laajempia aloja terveistä koirista. Näin tällaisen koiran rupeavan kirppuja näykkimään – kärpänen herättikin sen huomiota ja se koetti hotkaista sen suuhunsa. Kirppu kutsui uudelleen, ja tuo kokonaan lannisti sen sisun. Se katseli alakuloisena kirppulaiduntaan, katseli sitten alakuloisena paljasta paikkaansa. Sitten se huokasi syvään ja laski päänsä alistuvaisena kypälilleen. Se ei ollut tilanteen tasalla.

Koirat nukkuvat kaduilla katitta kaupungin. Kadulla lieenee päästä päähän minun arvioni mukaan keskimäärin kahdeksan tai kymmenen koiraa korttelia kohti. Toisin paikoin on tietysti kuitenkin viidestätoista kahteenkymmeneenkin. Ne eivät ole kenenkään omaisuutta, eikä niiden kesken näy vallitsevan läheisiä ystävyyssuhteita. Mutta kaupungin ne ovat itse jakaneet piireihin, ja kunkin piirin koirien tulee pysyä omaan rajainsa sisäpuolella, olipa piiri sitten puolen korttelin tai kymmenen korttelin suuruinen. Voi sitä koiraa, joka uskaltaa astua rajan yli! Naapurit yhdessä sekunnissa puhdistavat sen karvoista. Niin sanotaan. Mutta eivät ne siltä näytä.

Ne ovat näinä päivinä maanneet kaduilla. Ne ovat kompassini, oppaani. Kun näen koirain rauhallisesti jatkavan untaan, ihmisten, lampaitten, hanhien ja kaikkien liikkuvain olentojen väistävän ja kulkevan niiden ympäri, niin tiedän siitä, etten ole sillä suurella kadulla, jonka varressa hotelli on, vaan että minun tulee jatkaa matkaani. Suurella kadulla koirain eleet ilmoittavat, että ne ovat tottuneet pitämään varansa – jonka ilmeen ne ovat saaneet siitä, että niiden joka päivä täytyy väistää monia ajoneuvoja – ja tämän vaeltaja paikalla huomaa. Mutta tämän kadun ulkopuolella ei ainoakaan koiran naama ilmaise samaa. Kaikki muut nukkuvat rauhallisesti, eivätkä varo mitään. Ne eivät liikahtaisi, vaikka sulttaani itse kulkisi ohi.

Eräällä kapealla kadulla (oikeastaan ei ainoakaan niistä ole leveä) näin käppyrässä kolme koiraa jalan tai parin päässä toisistaan. Kun ne makasivat peräkkäin, niin muodostivat ne tarkkaan sillan koko kadun poikki katuojasta katuojaan. Ohi kulki satakunta lammasta. Ne kulkivat suoraan koirien yli, takimmaisesta kiireessään tunkien etumaisien päälle. Koirat kohottivat laiskasti katseensa, kiljaisivat vähän, kun lampaiden malttamattomat jalat koskettivat niiden selässä oleviin haavoihin – huokasivat ja kävivät uudelleen rauhallisesti nukkumaan. Tuo sanoi enemmän kuin pitkät puheet. Toiset lampaista hyppivät niiden yli, toiset tunkivat välistä, silloin tällöin haavoittaen niitä terävillä sorkillaan, ja kun koko lauma oli hypännyt yli, aivastelivat koirat hiukan pölypilvessä, mutta ruumistaan ne eivät siirtäneet hiventäkään. Minä pidin itseäni laiskana, mutta minä olen höyrykone Konstantinopolin koiriin verraten. Mutta eikö tämä sentään ollut kumma näykseen kaupungissa, jossa on miljoona asukasta?

Nämä koirat ovat kaupungin siivoajat. Se on niiden virallinen asema, ja kova virka se onkin. Mutta siinä on niiden turvakin. Elleivät ne olisi niin hyödyllisiä näiden kauheitten katujen osittaisessa puhdistamisessa, ei niitä kauan siedettäisi. Ne syövät kaikkea, mitä suinkin eteen sattuu, meloonin kuorista ja pahentuneista rypäleistä alkaen kautta kaikenlaatuisen ja asteisen saastan ja jätteiden aina omiin kuolleisiin ystäviinsä ja omaisiinsa saakka – mutta siitä huolimatta ne aina ovat laihat, aina nälissään, aina alakuloisella mielellä. Asukkaat eivät ilkeä niitä tappa – eivätkä sitten todella tapakaan. Turkkilaisissa on synnynnäinen vastenmielisyys kaikenlaisten eläinten tappamista kohtaan, niin sanotaan. Mutta he kohtelevat niitä vielä kehnommin, he kiduttavat ja potkivat ja kivittävät ja polttavat kuumalla vedellä näitä kurjia olennoita, kunnes ne ovat puolikuolleita, ja sitten jättävät ne elämään ja kitumaan.

Eräs sulttaaneista kerran päätti tappa kaikki tšekäläiset koirat ja alkoi työn, mutta väestö päästi semmoisen kauhun ulvonnan että teurastus oli keskeytettävä. Jonkun ajan kuluttua hän ehdotti, että ne vietäisiin erääseen Marmarameren saareen. Sitä ei vastustettu ja yksi laivalasti tai sille vaiheille lähetettiin matkaan. Mutta kun tuli tietoon, etteivät koirat syystä tai toisesta koskaan päässeetkään saarelle, vaan aina yöllä putosivat mereen ja hukkuivat, nousi uusi huuto ja tämäkin tuuma hylättiin.

Koirat saavat siis kaikessa rauhassa pitää kadut. En tahdo sanoa, etteivät ne yöllä ulvoisi tai etteivät ne kävisi semmoisen ihmisen kimppuun, jolla ei päässään ole punaista fessii. Minä vain sanon, että olisi halpamaista, jos *minä* syyttäisin niitä moisista sopimattomuuksista, minä kun en ole omin silmin nähnyt enkä omin korvin kuullut niiden sitä tekevän.

Olin vähän ihmeissäni nähdessäni turkkilaisten ja kreikkalaisten leikkivän sanomalehtipoikaa tässä salaperäisessä maassa, jossa "Tuhannen ja yhden yön" jättiläiset ja henget ovat ennen muinoin asustaneet – jossa siivekkäät hevoset ja hydrapäiset louhikäärmeet ovat vahtineet lumottuja linnoja – jossa prinssit ja prinsessat lensivät halki ilman matoilla, jotka tottelivat salaperäistä talismania – jossa yhdessä yössä taikurin temppuilla kohosi kaupunkeja jalokivisine rakennuksineen ja jossa markkinat kesken vilkkainta kauppaa äkkiä lumoutuivat ja jokainen kansalainen makasi tai istui tai seisoi ase kohotettuna tai jalka askelta ottaen juuri semmoisenaan mykkänä ja liikkumattomana, kunnes aikaa oli kulunut satakunta vuotta!

Omituista oli nähdä sanomalehtipoikain myyvän lehtiään tämmöisessä unelmain maassa. Mutta totta puhuen ne ovat täällä verraten uudet. Sanomalehtien myyminen virisi Konstantinopolissa vasta vuosikauti takaperin ja sen isä oli Preussin ja Itävallan sota.

Täällä ilmestyy nyt eräs englanninkielinenkin lehti – "The Levant Herald", ja kreikkalaisia ja ranskalaisia lehtiä tavallisesti monta. Ne nousevat ja lankeavat, ponnistavat taas jalkeilleen ja taas lankeavat. Sanomalehdet eivät ole sulttaanin hallituksen suosiossa. Se ei ymmärrä shurnalismia. Sananlasku sanoo, että "tuntematon on aina suurta". Hovin käsityksen mukaan sanomalehti on salaperäinen ja roistomainen laitos. Nämä tietävät, mitä rutto on, he kun vähän väliä saavat ruton, joka vähentää väkeä parituhatta henkeä päivässä, ja sanomalehteä he pitävät lievinä ruton muotona. Kun se ampuu harhaan, lakkautetaan se – sen kimppuun käydään ilman varoitusta, se nujerretaan. Ellei se taas pitkään aikaan astu harha-askelta, aletaan sitä siitä epäillä ja se kuristetaan joka tapauksessa, koska sen luullaan hautovan jotain ennen kuulumatonta kataluutta. Kuvitelkaahan, kuinka suurvisiiri juhlallisessa ministerikokouksessa valtakunnan suurmiesten kanssa tavailee vihatun sanomalehden palstoja ja lopulta julistaa syvämielteisen päätöksensä: "Tässä on jotain pirullista kujetta – se on niin hämärän, niin epäilyttävän viatonta – lakkautetaan se! Varoittakaa julkaisijaa, ettemme voi sietää tuommoista. Toimittaja tyrmään!"

Sanomalehtihommalla on siis Konstantinopolissa vastuksensa. Kaksi kreikkalaista ja yksi ranskalainen sanomalehti lakkautettiin täällä muutaman päivän kuluessa. Kretalaisten voitoista ei saa julkaista mitään tietoja. Aina jonkun ajan kuluttua suurvisiiri lähettää kaikille päätoimittajille ilmoituksen, että Kretan kapina on kokonaan kukistettu, ja vaikka toimittajat kyllä tietävät asian oikean laidan, täytyy heidän kuitenkin painattaa ilmoitus. "Levant Herald" puhuu liian mielellään hyvää amerikkalaisista ollakseen sulttaanin suosiossa, sillä sulttaani ei pidä siitä, että olemme kretalaisia kohtaan myötätuntoisia, ja siitä syystä täytyy tuon sanomalehden olla erikoisen varovainen välttääkseen pahoja seurauksia. Kerran toimittaja, unohtaen lehdessään olleen virallisen ilmoituksen, että kretalaiset oli perin pohjin kukistettu, painoi aivan toisensisältöisen tiedon, jonka hän oli saanut Amerikan konsulilta Kretasta, ja häntä siitä sakotettiin kaksisataaviisikymmentä dollaria. Vähän myöhemmin hän painatti uuden samasta lähteestä saamansa tiedon ja sai vaivoistaan kolme kuukautta vankeutta. Saisin luullakseni "Levant Heraldissa" aputoimittajan paikan, mutta taidankin koettaa, enkö voisi elää retustaa ilman sitä.

Sanomalehden lakkauttaminen tuottaa täällä julkaisijalle melkein vararikon. Mutta Napolissa näkyivät keinottelevan moisilla onnettomuuksilla. Siellä lakkautellaan sanomalehtiä joka päivä ja seuraavana päivänä ne syntyvät uudelleen uudella nimellä. Niiden kymmenen tai neljäntoista päivän kuluessa, jotka siellä viivymme, eräs sanomalehti kahdesti tapettiin ja kahdesti nousi ylös kuolleista. Sanomalehtipojat ovat siellä sängen kekseliäitä, samoin kuin ne ovat muuallakin. He käyttävät hyväkseen yleisön heikkouksia. Huomatessaan, etteivät saakaan kaikkia kaupaksi, he salavhikaisesti lähestyvät jotakuta kansalaista ja sanovat hiljaa: "Viimeinen kappale, hyvä herra, kahdenkertainen hinta; lehti on juuri lakkautettu!" Mies ostaa, eikä tietenkään löydä siitä mitään. Sanotaan – en takaa, että se on totta – sanotaan, että siellä joskus painetaan suuri painos jotain lehteä, jossa on hurjan kapinallinen kirjoitus, lehti sukkelaan jaetaan sanomalehtipoikain kesken, jonka jälkeen asianomaiset livistävät pakoon, kunnes hallituksen kiukku jäähtyy. Se kannattaa hyvin. Takavarikko ei suuria merkitse. Kirjakkeita ja painimia ei kannata surra.

Napolissa on vain yksi englanninkielinen lehti. Sillä on seitsemänkymmentä tilaajaa. Julkaisija mahtaa rikastua.

En koskaan enää syö turkkilaista aamiaista. Keittopaikka oli pienessä aamiaishuoneessa, lähellä basaaria, ja katusi kohti aivan avoin. Kokki oli likainen ja samoin oli pöytäkin, eikä sillä ollut liinaa. Mies otti kourallisen makkaralihaa ja litisteli sitä rautalangan ympäri ja pani sen sitten hiillockseen kypsymään. Kun se oli valmis, laski hän sen syrjään, ja sisään astui alakuloisen näköinen koira ja näykkäsi sitä. Se haisteli sitä ensiksi ja luultavasti tunsin sen jonkun ystävänsä jäännöksiksi. Kokki otti sen pois koiran edestä ja pani meidän eteemme. Jack sanoi "minä passaan" – hän joskus lyö korttia – ja me passasimme kaikki vuoron mukaan. Kokki sitten leipoi leveän latuskan vehnäleivän, rasvasi sen hyvin makkaranrasvalla ja lähti sitä meille kantamaan. Se putosi likaan, mutta hän nosti sen ylös ja kiilloitti sen housuihinsa ja toi sen meidän eteemme. Jack sanoi: "minä passaan". Me

kaikki passasimme. Hän pani munia paistinpannuun ja seiso i miettiväisenä ja haarukalla kaiveli lihapaloja hampaattensa välistä. Sitten hän samalla haarukalla käänsi munat – ja toi ne meille. Jack sanoi "passi taas minun puolestani". Kaikki seurasimme esimerkkiä. Emme tienneet mitä tehdä, jonka vuoksi tilasimme uuden annoksen makkaraa. Kokki otti rautalankansa, erotti kohtuullisen määrän makkarakalhua, litisti sen käsiinsä ja alkoi muokata! Tällä kertaa me kaikki kuin yhdestä suusta passasimme. Maksoimme ja poistuimme. Siinä kaikki, mitä sain tietooni turkkilaisista lunsheista. Turkkilainen lunshi on hyvä, epäilemättä, mutta on sillä vain pienet puutteensakin.

Ajatellessani, kuinka minua on itämaisilla matkakertomuksilla petetty, tekisi mieleni syödä matkailija suuruiseksi. Kuinka monia vuosia lienenkään uneksinut turkkilaisen saunan ihmeistä; kuinka monia vuosia olenkaan itselleni luvannut, että vielä kerran siinä kylven. Monen monet kerrat olen mielikuvituksessani loikonut marmoriammeessa ja hengittänyt idän ryytien hurmaavia tuoksuj a, jotka täyttivät ilman. Sitten suorittanut jonkun kumman ja monimutkaisen vetelemis- ja muokkaamis-, peukaloimis- ja hieromismenetelmän alastomain villi-ihmisten käsissä, jotka olin näkevinäni suurina ja epämääräisinä, kuin satuhenget läpi höyryäv äin huurujen. Sitten levännyt hetkisen divaanilla, joka olisi kelvannut vaikka kuninkaalle; sitten käynyt uuden monimutkaisen kiirastulen kautta, jonka joka seuraava koetus aina oli edellistään vaikeampi; ja vihdo in antanut pehmeihin kankaihin kiedottuna viedä itseni ruhtinaalliseen saliin ja laskea itseni haahkanuntuvavuoteelle, jossa loistavasti pu etut eunukit leyhyttelivät päälleni viileyttä minun uinahtaessani ja unelmoidessani tai tyytyväisenä katsellessani huoneen reheviä riippuvia verhoja ja uutimia, pehmeitä mattoja, ylellisiä huonekaluja, tauluja, ja maistellessa mitä valiointa kahvia, polttaessani viihdyttävää nargilia, lopulta vaipuen rauhalliseen lepoon näkymättöm äin tuoksuttajain aistillisten tuoksujen, nargilin persialaisen tupakan miedon vaikutuksen ja kesäistä sadetta matkivain suihkulähteitten tuodittamana.

Semmoinen oli kuva, aivan semmoinen, minkä sytyttävistä matkakirjoista olin saanut. Se oli surkean kehno petos. Todellisuus ei ole parempi sen rinnalla kuin St. Giles's Edenin puutarhan rinnalla. Minut otettiin vastaan suuressa pihassa, jossa oli marmorilaatoista permanto. Pihan ympärillä oli leveät pylväskäytävät, toinen toisensa päällä, joiden matot olivat likaiset, kaidepuut maalaamattomat, suuret leposohvat puoleksi rauskat, niiden patjat vanhat ja huonot ja kuoppaiset yhdeksän sukupolven niissä lepäiltyä ja jätettyä niihin painalmuksensa. Tämä paikka oli avara, alaston ja kolkko, sen piha kuin lato, pylväskäytävät kuin tallin pilttuut. Ne haaskan näköiset puolialastomat hylkiöt, jotka olivat laitoksen palvelevat henget, eivät ulkokuorensa puolesta olleet vähääkään runollisia, eivät vähääkään romanttisia, eikä heissä ollut vähääkään itämaista loisteliaisuutta. He eivät levittäneet mitään sulotuoksuj a – aivan päinvastoin. Heidän nälkäiset silmänsä ja hinterät ruumiinsa joka hetki muistuttelivat sitä räikeää, epäsenttimenttaalista tosiasiaa, että heille ennen kaikkea olisi pitänyt olla kunnon ateria.

Kävin erääseen pukuhäkkiin ja riisuudu in. Muuan likainen nälkimys kietaisi räikeän kirjavan pöytäliinan lanteilleen ja ripusti valkoisen rä äsyn minun harteilleni. Minut sitten vieti in portaita alas märkään, livettävään pihaan, ja ensimmäiset esineet, jotka herättivät huomiotani, olivat omat kantapä äni. Kaatumiseni ei aiheuttanut mitään huomautuksia. Epäilemättä sitä odotettiin. Se kuului niihin veltostuttaviin, aistillisiin vaikutelmiin, jotka ovat tälle itämaisen ylellisyyden kodille ominaisia. Veltostuttava se epäilemättä kylläkin oli, mutta sen käytäntö ei ollut onnistuneesti osattu. Nyt minulle annettiin puiset pakkulat – kuin pienoisp enkit, joiden päällä oli nahkapäl äät pitämässä kiinni jalkojani (minkä ne olisivatkin tehneet, jos minä olisin käyttänyt 13 numeron kenkiä). Nämä kappaleet killuivat sängen epämukavasti hihnoissaan, kun nostin jalkojani, ja sattuivat sopimattomiin ja odottamattomiin paikkoihin, kun taas laskin ne maahan, ja toisinaan keikahtivat kyljelleen, niin että nyrjäytin nilkkani sijoiltaan. Kuitenkin kaikitenkin, olihan se itämaista ylellisyyttä ja minä nautin siitä parhaan taitoni mukaan.

Sitten veivät minut toiseen osaan latoa ja laskivat minut jonkinmoiselle pehmustetulle lepovuoteelle, joka ei ollut verhottu kultakankaalla eikä persialaisilla saaleilla, vaan oli

samanlainen vaatimaton kappale, mitä saa nähdä Arkansaan neekerikortteereissa. Tässä hämärässä marmorivankilassa ei ollut mitään muuta kuin vielä viisi muuta samanlaista paaria. Se oli sangen juhlallinen paikka. Minä odotin, että Arabian ryytimäiset hajut nyt hiipisivät aistimiini, mutta vielä mitä. Kuparinvärinen luuranko, jolla oli räsy ympärillään, toi minulle lasisen vesikannun, jonka päällä oli valmiiksi sytytetty tupakkapiippu, ja kolmen jalan mittaisen taipuisan letkun, jossa oli messinkinen suupala.

Se oli Idän kuulu "nargili" – se piippu, jota Suurturkki polttee kuvissa. Tämä alkoi tuntua vähän ylellisyydeltä. Minä vetäisin siitä savun ja se riitti. Savua meni suuri paljous alas vatsaani, keuhkoihini, jopa koko ruumiini etäisimpiinkin osiin. Räjähdin valtavaan yskän purkaukseen ja se oli kuin olisi itse Vesuvio puhjennut toimeen. Seuraavat viisi minuuttia minä savusin joka huokoisesta kuin lautainen talo, jonka sisällä on tulipalo. En kaivannut enää nargilia. Savulla oli ilkeä maku ja vielä ilkeämpi oli niiden tuhansien epäuskoisten kielien maku, jota oli siinä messinkisessä suupalassa. Minä aloin tuntea mielenmasennusta. Aina kun tämän jälkeen connecticutilaisen tupakkakäärön kuoressa näen Suurturkin sääret ristissä allaan polttavan nargiliaan ja näyttävän niin autuaalliselta, tiedän hänet häpeämättömäksi humpuukiksi.

Tämä vankihuone oli täytetty kuumalla ilmalla. Kun olin lämmennyt sen verran, että olin valmistunut vielä kuumempaan lämpötilaan, veivät minut sinne – marmoriseen huoneeseen, joka oli märkä, livettävä ja höyryävä, ja panivat minut keskellä olevalle korkealle lavalle. Siellä oli sangen lämmin. Mies pani minut sitten säiliön viereen, jossa oli kuumaa vettä, kasteli minut perusteellisesti, otti käteensä karkean rukkasen ja alkoi sillä kiilloittaa minua ylt'yleensä. Aloin haista ilkeältä. Kuta enemmän hän kiilloitti, sitä enemmän minä haisin. Aloin käydä levottomaksi ja sanoin hänelle:

"Minä huomaan, että minä jo olen koko lailla pahentunut. Minut pitäisi haudata ilman tarpeetonta ajanhukkaa. Ehkä teidän olisi paras nyt heti lähteä hakemaan ystäviäni, ilma kun on niin lämmin, enkä minä enää voi kauan säilyä."

Hän vain hinkkasi ja hinkkasi eikä ollut tietävinäänkään. Minä piankin näin, että hän vähensi kokoani. Hän painoi kovasti rukkastaan, ja sen alta kieri pieniä lieriöitä kuin makaroneja. Se ei voinut olla likaa, kun se oli niin valkoista. Pitkän ajan hän tällä tavalla kaapi minua vähemmäksi. Lopulta sanoin:

"Tämä on ikävystyttävää hommaa. Siihen kuluu monta tuntia, ennenkuin saatte höylätyksi minut sen kokoiseksi kuin tahdotte. Minä odotan. Menkää ja hakekaa pitkähöylä."

Hän ei ollut kuulevinaankaan.

Jonkun ajan kuluttua hän toi vadin, saippuaa ja jonkin esineen, joka näytti olevan hevosenhäntä. Sitten hän teki suunnattoman määrän saippuavaahtoa, upotti minut siihen kiireestä kantapäähän, varoittamatta vähääkään silmiä sulkemaan, ja sitten hirveästi huosi minua hevosenhännällä. Sitten hän jätti minut siihen lumivalkeaksi vaahtopatsaaksi ja lähti pois. Väsyttyni odottamaan lähdin ja etsin hänet. Hän seisoi toisessa huoneessa seinään nojaten ja nukkui. Herätin hänet. Hän ei siitä hämmästynyt. Vei minut takaisin ja kaatoi päälleni vedenpaisumuksen kuumaa vettä, teki sitten päähäni turbaanin, kääri ympärilleni kuivia pöytäliinoja ja vei minut erälle parvekkeelle säleistä tehtyyn kanakoppiin ja osoitti erästä mainitsemistani Arkansas-vuoteista. Kävin sille pitkäksi ja epämääräisesti taas odottelin Arabian sulotuoksua. Ne jäivät kuin jäivätkin tulematta.

Alaston, koruton kanakoppi ei missään suhteessa muistuttanut sitä itämaista hekkumallisuutta, josta niin paljon luemme. Se muistutti enemmän maalaislasarettia kuin mitään muuta. Nahistunut palvelija toi nargilin, mutta minä toimitin, että hän heti kantoi sen taas ulos, kuluttamatta siihen aikaa. Sitten hän toi tuota maailmanmainiota turkkilaista kahvia, jonka ylistystä runoilijat ovat kautta sukupolvien laulaneet niin hurmaavasti, ja minä kävin siihen käsiksi kuin viimeiseen toivoon, mitä oli jäänyt vanhoista idän ylellisyysunelmistani. Se oli uusi petos. Kaikista epäkristillisistä juomista, mitä milloinkaan on huulieni yli valunut, on turkkilainen kahvi kehnointa. Kuppi on pieni, laidat poron tahraamat. Kahvi mustaa, paksua, pahanhajuista ja hirvittävän makuista. Kupin pohjalla on liejuista

sakkaa puolta tuumaa vahvalta. Tämä valuu alas kurkustanne, mutta osa sijoittuu jo tielle synnyttäen pistelevää kutkaa, joka panee teidät haukkumaan ja yskimään tuntikauden.

Tähän päättyvät kokemukseni kuuluista turkkilaisista kylvyistä ja tähän myös päättyy unelmani siitä autuudesta, jota kuolevainen muka hekkumoi sen suorittaessaan. Se on ilkeämielistä petkutusta. Se mies, joka siitä nauttii, kykenee nauttimaan kaikesta, mikä on silmälle tai tunteelle tympäisevää, ja se, joka voi sen verhota runouden lumoihin, kykenee yleensä tekemään runoa kaikesta mitä maailmassa on ikävää ja kurjaa ja kaameata ja ilkeätä.

IV LUKU

Kuljemme Bosporon kautta Mustalle-merelle – "Maailmanrannan-Mooseks" – Surumielinen Sevastopol – Vieraanvarainen vastaanotto Venäjällä – Miellyttäviä englantilaisia – Epätoivoista taistelua – Muistoesineitten etsijät.

Jätimme Konstantinopoliin paritoistakymmentä matkustajaa ja purjehdimme kauniin Bosporon kautta kauas Mustalle-merelle. Jätimme heidät turkkilaisen oppaan, "Maailmanrannan-Mooseksen", kynsiin ja varmaan hän viettelee heidät ostamaan laivanlastin ruusuöljyä, loistavia turkkilaisia vaatteita ja kaikenlaisia outoja esineitä, joita he eivät milloinkaan tarvitse. Murrayn korvaamattomat matkaoppaat ovat maininneet Maailmanrannan-Mooseksen nimen ja hän on nyt pohjattu mies. Joka päivä hän saa ilokseen huomata olevansa tunnustettu kuuluisuus. Kun hän on saanut päälleen kustannuksia katsomatta hankkimansa puvun, uhkeat roimahousut, keltaiset suipot tohvelit, tulipunaisen fessin, sinisen silkkisen jakun, persialaisesta kirjokankaasta tehdyn avaran vyön ja siihen pistänyt kokonaisen patterin hopeahelaisia ratsuväen pistooleja ja vyölleen kauhean turkkilaisen koukkusapelinsa, pitää hän sanomattomana halventamisena sitä, että sanomme häntä Fergusoniksi. Emme voi sille mitään. Meille kaikki oppaat pakostakin ovat Fergusoneja, kun emme kykene lausumaan heidän kamalia ulkomaisia nimiään.

Sevastopol luultavasti on pahimmin runneltu kaupunki mitä on Venäjällä tai missään muuallakaan. Mutta siitä huolimatta meillä on syytä olla tyytyväisiä siihen, sillä ei vielä missään maassa meitä ole otettu niin ystävällisesti vastaan. Paikalla kun ankkuri putosi pohjaan, lähetti kaupungin kuvernööri upseerin laivaan kysymään, saattoiko hän mitenkään olla meille avullinen, ja kehoittamaan meitä olemaan Sevastopolissa kuin kotonamme! Jos Venäjän tunnette, niin tiedätte samalla, että tämä oli hurjan pitkälle menevää vieraanvaraisuutta. Tavallisesti täällä muukalaisia epäillään ja monimutkaiseen passijärjestelmään kuuluvilla viivytyksillä ja rettelöillä kiusataan. Jos olisimme jostain toisesta maasta, emme varmaankaan olisi saaneet lupaa astua Sevastopolissa maihin ja taas lähteä kolmen päivän kuluttua – mutta nyt saimme vapaasti tulla ja mennä milloin ja miten vain halusimme. Konstantinopolissa olivat kaikki varoittaneet meitä pitämään tarkan huolen passistamme, katsomaan, että ne olivat tarkkaan asetusten, mukaiset, eikä koskaan hetkeksikään unohtamaan niitä. Kerrottiin jos kuinka monta esimerkkiä englantilaisista ja muista, joita oli Sevastopolissa viivytelty päiviä, viikkoja ja kuukausiakin pienien puutteiden vuoksi, mitä heidän passeissaan oli ollut heidän syyttään. Minä olin hukannut passini ja matkustin nyt Konstantinopoliin jääneen hyttikumppanini passilla. Kuka tahansa, joka luki selostuksen hänen passituntomerkeistään ja sitten katsoi minuun, saattoi huomata, etten ollut enemmän hänen näköisensä kuin Herkuleen. Lähdin siis Sevastopolin satamaan pelolla ja vavistuksella – täynnään epämääräistä kamalaa tunnetta, että minut keksittäisiin ja hirtettäisiin. Mutta kaiken tuon aikaa oli oikea passini uljaasti liehunut päämme päällä – se ei ollut sen kummempi kuin – lippumme. Muuta passia ei meiltä kukaan kysynyt.

Tänään kävi laivallamme koko joukko venäläisiä ja englantilaisia herroja ja naisia ja aika on kulunut rattoisasti. Ne olivat kaikki iloisia ihmisiä enkä ole koskaan kuullut äidinkielemme sointuvan suloisemmalta kuin noiden englantilaisten huulien lausumana tässä etäisessä maassa. Puhuin koko paljon venäläisille, ollakseni yleensä vain ystävällinen, ja he puhuivat minulle samasta syystä. Olen varma siitä, että keskustelu tuotti tyydytystä kummallekin puolelle, mutta emme sanaakaan siitä ymmärtäneet kummatkaan. Enimmän puhelin kuitenkin noitten englantilaisten kanssa ja olen pahoillani siitä, ettemme voi ottaa muutamia heistä mukaamme.

Tänään olemme käyneet kaikkialla, minne vain suinkin halusimme, eikä osaksemme ole tullut muuta kuin mitä huomaavinta ystävällisyyttä. Ei kukaan ole kysynyt, oliko meillä passia vai eikö.

Useat valtion virkamiehet ovat ehdottaneet, että laivallamme lähtisimme pieneen kylpypaikkaan, jonne täältä on kolmekymmentä mailia, ja kävisimme tervehtimässä Venäjän keisaria. Hän viettää siellä maalaiselämää. Nuo upseerit vakuuttivat pitävänsä huolta siitä, että

osaksemme tulisi sydämellinen vastaanotto. He lupasivat, jos lähtisimme, sekä ilmoittaa keisarille sähkösanomalla tulomme että vielä lähettää maitse erityisen airuen. Aikamme on kuitenkin niin lyhyt ja varsinkin ovat hiilemme niin loppumaisillaan, että me päätimme parhaaksi luopua siitä harvinaisesta nautinnosta, jonka seurustelu todellisen keisarin kanssa tuottaisi.

Pompejin rauniokaupunki on hyvässä kunnossa verrattuna Sevastopoliin. Katselittepa siellä mihin suuntaan tahansa, kaikkialla katsettanne kohtaavat vain rauniot, rauniot, rauniot! – talojen rauskoja, sortuneita muureja, risaisia revenneitä mäkiä, hävitystä kaikkialla. Näyttää siltä kuin olisi valtava maanjäristys tällä pienellä paikalla kaiken voimansa raivonnut. Kahdeksantoista pitkää kuukautta sodan myrskyt purkautuivat tätä avutonta kaupunkia vastaan, kunnes se lopulta oli kauheimpana rauniokasana, mitä koskaan on auringon alla ollut. Ei ainoakaan talo säilynyt ehjänä – eikä edes asuttavana. Tämmöistä pohjatonta, täydellistä hävitystä on melkein mahdoton käsittää. Talot olivat kaikki olleet jyrkät, hakatusta kivistä rakennetut. Useimmat olivat tykinluotien kyntelemät puhki ja poikki – ne olivat menettäneet kattonsa ja repeilleet, lohkeilleet räystäistä perustuksia myöten – ja puolen mailin mittainen rivi niitä näyttää nyt päättömältä jonolta pahoin runneltuja savupiippuja. Ne eivät edes näytä enää taloilta. Joistakuista suuremmista rakennuksista on nurkat rouskutettu puhki, pilareita katkeillut, kattolistoja ammuttu säpäleiksi ja reikiä oijeti läpi seinäin. Monet näistä rei'istä ovat niin pyöreät ja puhtaasti tehdyt kuin kairatut. Toiset ovat puhkaisseet seinän vain puoleksi ja kiveen on jäänyt niin sileä ja kaunis kuoppa kuin olisi se ollut kittiä. Siellä täällä on seinässä vielä luoti, josta pisartelea rautaisia kyyneliä, värittäen kiven.

Taistelutantereet olivat sangen lähellä toisiaan. Malakovin torni on kukkulalla aivan kaupungin syrjässä. Redan on siitä pyssyn kantomatkan päässä. Inkerman oli mailia kauempana ja Balaklavaan oli tunnin ratsastusmatka. Ranskalaiset juoksuhaudat, joiden puolelta Malakovia lähestyttiin ja se sitten saarrettiin, olivat edenneet niin lähelle sen kaltevia rinteitä, että venäläisten tykkien äärestä olisi voinut heittää niihin kiven. Kerran toisensa jälkeen he kolmena hirmun päivänä hyökkäsivät Malakovin pienelle mäelle ja aina heidät lyötiin takaisin ja heille tuotettiin kauhea mieshukka. Lopulta he kuitenkin saivat paikan haltuunsa ja ajoivat ulos venäläiset, jotka sitten koettivat peräytyä kaupunkiin. Englantilaiset olivat kuitenkin valloittaneet. Redanin ja sulkiivat heiltä tien tuliseinällä. Heillä ei ollut muuta neuvoa kuin palata ja valloittaa Malakov takaisin tai kuolla sen tykkien alla. He palasivat. He valloittivat Malakovin takaisin, valloittivat sen pari kolme kertaa, mutta tämä epätoivoinen urheus ei auttanut, vaan lopulta heidän täytyi lannistua.

Nämä kauhun kentät, joissa kerran raivosi semmoiset surman myrskyt, ovat nyt kylläkin rauhalliset. Ei ainoatakaan ääntä kuulu, tuskin liikkuu niillä ainoatakaan elävää olentoa, ne ovat yksinäiset ja hiljaiset – niiden autius on täydellinen.

Ei ollut muuta nähtävää, jonka vuoksi kaikki alkoivat etsiä muistoesineitä. Niitä on sullottu koko laiva täyteen. Niitä on tuotu Malakovista, Redanista, Inkermanista, Balaklavasta – kaikkialta. On tuotu tykinluoteja, murtuneita laastikkuja, pomminsiruja – venekuorma romurautaa. Jotkut toivat murtuneita luitakin – toivat ne suurella vaivalla pitkään matkain päästä, ja olivat sitten kovin pettyneitä, kun lääkäri sanoi niitten olevan vain muulien ja härkain luita. Minä tiesin, ettei Blucher päästäisi tämmöistä tilaisuutta käsistään. Hän toi laivaan säkillisen ja aikoi lähteä toista hakemaan. Minä sain hänet siitä luopumaan. Hänen hyttinsä on jo kuin museo täynnään kaikenlaista arvotonta romua, mitä hän on matkoillaan koonnut. Hän kiinnittää paraillaan voitonmerkkeihinsä nimilippuja. Satuין äskettäin ottamaan eräänkin niistä käteeni ja siinä seiso i "venäläisen kenraalin jäännöksiä." Vein sen ulos paremmin nähdäkseni – se ei ollut sen kummempi kuin kappale hevosen leukaluuta ja pari hammasta. Sanoin jotenkin ankarasti:

"Venäläisen kenraalin jäännöksiä! Tämähän on mieletöntä. Etkö koskaan aio mitään oppia?"

Hän vain sanoi: "Rauhoitu, rauhoitu, ei eukko (hänen tätinsä) huomaa eroa."

Tämä henkilö kokoa nykyään muistoesineitä vähääkään mistään välittämättä, sekoittaa ne kaikki sokin sokin sitten kaikessa rauhassa varustaa niihin nimiliput vähääkään välittämättä totuudesta, sopivaisuudesta tai edes mahdollisuudesta. Olen nähnyt hänen murtavan kiven kahtia

ja toiseen puoleen kirjoittavan "Demostheneen puhujalavasta lohjennut pala" ja toiseen "Sirpale Abelardin ja Heloisan haudasta". Olen nähnyt hänen ottavan tiensivusta kourallisen kivenmukuloita ja tuovan ne laivaan ja varustavan ne nimikirjoituksilla, joissa mainittiin kaksikymmentä kuuluisaa, viidensadan mailin päässä toisistaan olevaa paikkakuntaa. Minä tietysti kiivailen näitä järjellisyiden ja totuuden törkeitä loukkauksia vastaan, mutta siitä ei ole vähääkään apua. Joka kerta saan saman rauhallisen, suuni tukkivan vastauksen:

"Ei se tee mitään – ei eukko huomaa eroa." Aina siitä kun me kolme tai neljä onnen poikaa kävimme yöllisellä retkellämme Ateenassa, on hän vilpittömällä mielihyvällä lahjoitellut jokaiselle kautta laivan kivennokareen Areksen kukkulalta, jolla Pyhä Paavali saarnasi. Kaikki nämä kivennokareet hän noukki laivan kohdalta rannalta, mutta väittää saaneensa ne eräältä retkikuntamme jäseneltä. Joka tapauksessa minun olisi aivan suotta ryhtyä petosta paljastamaan – se tuottaa hänelle huvia, eikä vahingoita ketään. Häneltä eivät, niin hän sanoo, koskaan lopu Pyhän Paavalin muistot, niinkauan kuin hän pääsee johonkin sorakasaan käsiksi. No hyvä, mutta onko hän muita huonompi? Olen huomannut kaikkien matkustavain samalla tavalla täydentävän kokoelmainsa aukkoja. En eläissäni enää luota semmoisiin esineihin.

V LUKU

Yhdeksäntuhatta mailia idässä – Odessan amerikkalaisuus – Kiitollisuutta, joka on tullut liian myöhään – Lähdössä Venäjän itsevaltiaan vieraaksi.

Olemme nyt kulkeneet niin kauas itään – sataviisikymmentä pituusastetta San Franciscosta – ettei kelloni enää pysy ajan tasalla. Se on uupunut ja seisahtunut. Luullakseni se siinä menetteli viisaasti. Sevastopolin ja Tyynenmeren rannikon välinen aikaerotus on suunnaton. Kun täällä kello on kuusi aamulla, on se Californiassa jotain toisella viikolla. On anteeksiannettavaa, että ajanlaskumme tahtoo mennä vähän sekaisin. Nämä huolet ja harmit ajasta ovat kiusanneet minua paljon, niin että luulin mieleni saaneen vähän vikaa: pelkäsin, etten enää koskaan saisi takaisin oikeata käsitystä ajasta. Mutta kun huomasin, kuinka ovela yhä vielä olin hoksamaan päivällistunnin, tuli minuun siunattu rauhallisuus, eivätkä epäilykset tai pelko enää minua kiduta.

Odessa on Sevastopolista parinkymmenen tunnin matkan päässä ja on se Mustanmeren pohjoisin satama. Tulimme tänne etupäässä hiiliä ottamaan. Kaupungin väkiluku on satakolmekymmentäkolmetuhatta ja kasvaa se nopeammin kuin mikään muu pieni kaupunki Amerikan ulkopuolella. Se on vapaasatama ja tämän maailmanpuolen tärkein viljamarkkinapaikka. Sen redi on laivoja täynnään. Paraillaan ovat insinöörit työssä muuttaakseen avoimen redin avaraksi keinotekoiseksi satamaksi. Se aiotaan melkein kokonaan sulkea vankoilla kivisillä aallonmurtajilla, joista yhden on määrä pistää ulos mereen suoraviivaisesti yli kolmetuhatta jalkaa.

En ole pitkään aikaan tuntenut olevani siihen määrään kotonani kuin seisoessani ensi kerran Odessassa. Se oli aivan kuin amerikkalainen kaupunki, kadut kauniit ja leveät ja suoratin, talot matalat, kahden tai kolmenkertaiset, avarat, puhtaat ja aivan vapaat kaikenlaisesta rakennustaiteellisesta koristelusta. Katukäytävät akaasiakujain reunustamat, kaduilla ja myymälöissä vilkas liike, jalkamiehillä aina kiire, talot ja kaikki niin tuttavallisen uuden näköistä, niin, ja lentävä, tukahuttava pöly, joka siihen määrään tuntui olevan tervehdys omasta rakkaasta synnyinmaastamme, että tuskin saatoimme pidättää itseämme vuodattamasta muutamia kiitollisia kyyneleitä ja sadattelemaista vanhaan ikäarvoiseen amerikkalaiseen tapaan. Katselimme katuja ylös tai alaspäin, tuonne tai tänne, kaikkialla näimme vain Amerikkaa! Ei ainoakaan seikka meille muistuttanut, että olimmekin Venäjällä. Kävelimme vähän matkaa, ahmien näitä kotoisia näkyjä, kunnes tapasimme kirkon ja pika-ajurin... presto! illusioni hävisi! Kirkolla oli hoikkatorninen kupukatto, joka juureltaan oli sisäänpäin pyöristetty, niin että se oli kuin ylösalaisin käännetty räätikä, ja pika-ajuri näytti olevan puettu pitkään hameeseen, jossa ei ollut vanteita ensinkään (matkakertomus liikkuu krinoliinin loppuajoilla). Nämä esineet olivat täydelleen ulkomaalaiset, ja samoin olivat vaunutkin – mutta nämä asiat ovat kaikille tunnetut ja suotta on minun ruveta niitä kuvaamaan.

Meidän piti viipyä täällä vain päivä ja yö ja ottaa hiiliä. Tutkimme matkaoppaita ja ihastuimme huomattamamme, ettei Odessassa ollut mitään nähtävää. Ja niin meillä oli käytettävänämme yksi hyvä esteeton lupapäivä, jona ei tarvinnut muuta kuin kulkea jouten pitkin kaupunkia ja pitää hauskaa. Kävelimme ja katselimme kauppatorit ja ihmettelimme ylämaalaisten hirveitä kummallisia pukuja, tarkastelimme asukkaat, mikäli se silmänäön mukaan oli mahdollista, ja lopetimme hauskuutemme ylellisillä jäähytytelöidoilla. Me emme saa jäähytytelöä kaikkialla, jonka vuoksi me sitä saadessamme helposti hairahdumme irstailuun. Kotona emme koskaan välittäneet jäähytytelöstä, mutta nyt me melkein jumaloimme sitä, se kun on näissä Idän punahehkuvissa ilmastoissa niin harvinaista.

Tapasimme vain kaksi kuvapatsasta, ja se oli uusi siunaus. Toinen oli kenraali de Richelieun, loistavan kardinaalin veljenpojan. Se oli avaralla kauniilla kävelypaikalla, josta oli näköala merelle, ja sen juurelta kulki alas satamaan mahtavan leveät kiviportaat – siinä oli kaksisataa porrasta, aina kahdenkymmenen portaan jälkeen hyvin laaja porras. Portaitten leveys oli viisikymmentä jalkaa. Ne ovat sängen kauniit portaat ja etäältä nähden niillä kämpivät ihmiset ovat kuin hyönteisiä.

Mainitsen tämän kuvapatsaan ja nämä portaot siitä syystä, että niillä on oma historiansa. Richelieu perusti Odessan – vaali sen kohtaloita isällisellä huolella – työskenteli hedelmällisellä nerolla ja viisaalla asiantuntemuksellaan sen parhaaksi – kulutti auliisti omaisuutensa samaan tarkoitukseen – hankki sille vankan toimeentulon ja mahdollisuuden vielä kohota yhdeksi Vanhan maailman suurkaupungeista – rakennutti nämä jalot portaot omilla yksityisillä varoillaan – ja – . No niin, ne ihmiset, joiden hyväksi hän oli niin paljon tehnyt, antoivat hänen sitten kovan onnen päivän tultua kulkea nämä samat portaot alas avuttomana, vanhana, köyhänä, ilman päällystakkiakaan suojakseen. [Mark Twainin historialliset tiedot käyvät tässä harhaan. Herttua Richelieu palasi Ranskaan ja vaikutti sitten m.m. maansa pääministerinä ratkaisevalla tavalla sen kohtaloihin. *Suom.*] Ja kun hän sitten vuosien kuluttua kuoli Sevastopolissa köyhänä ja unhotettuna, niin pidettiin kokous, koottiin suuri summa rahaa ja viipymättä pystytettiin hänen muistokseen tämä kaunis muistomerkki ja annettiin erälle kadulle hänen nimensä! Siitä johtuu mieleeni, mitä skotlantilaisen runoilijan Robert Burns'n äiti lausui, kun hänen muistokseen pystytettiin komea muistopatsas: "Ah, Robbie, sinä pyysit heiltä leipää ja he antoivat sinulle kiven."

Odessalaiset ovat, samoin kuin sevastopolilaisetkin, lämpimästi kehoittaneet meitä käymään keisarin luona. He ovat kysyneet hänen majesteetiltaan asiaa sähkösanomalla ja saaneet vastaukseksi, että hän suostuu ottamaan meidät vastaan. Me siis nostamme ankkurin ja lähdemme hänen suvihuvilalleen. Mikä pään raapiminen nyt alkaakaan! mikä tärkeiden kokousten pitäminen ja juhlallisten komiteain valitseminen! – ja mikä hännystakkien ja valkoisten liinain penkominen! Kun se kauhea koettelemus, joka meitä odottaa, kuvautuu mielikuvituksessani kaikessa pelätyssä ylevyydessään, alan tuntea rajun haluni saada keskustella oikean keisarin kanssa jäähtyvän ja hupenevan. Mitä tulee minun tehdä käsilläni? Mitä tulee minun tehdä jaloillani? Mitä ihmettä tulee minun itselläni tehdä?

VI LUKU

Keisarillisten kesäasunto – Valmistuksia pelättyä tulikoetta varten – Komitea laatii adressin – Keisari perheineen ottaa meidät vastaan – Keisarillisten puvut – Keskitettyä voimaa – Suuriruhtinaitten luona – Viehättävä huvila – Ritarillinen ilmiö – Suuriruhtinatar – Suuriruhtinaan aamiainen – Leipurin poika saa aikaan nälänhädän – Teatterihallitsijat petosta – Kenraalikuvernööri käy laivalla – Virallinen "tyyli" – Ylhäisiä vieraita – "Munkhausijuttelua" heidän kanssaan – Loppumenot.

Kävimme ankkuriin täällä Jaltassa pari kolme päivää takaperin. Minusta paikka muistuttaa meidän sierrojamme. Korkeat harmaat vuoret taustassa, niiden rinteet mäntymetsineen, rotkoineen, harmaine kallionpolvineen, joita siellä täällä kohoo näkyviin, ja nuo pitkät viirut, joita kulkee kukkuloilta suoraan alas mereen, ilmaisten jonkun entisen maavyöryn uraa – kaikki tämä oli niin samanlaista, kuin mitä oman maamme sierroilla näkee, ikäänkuin toinen olisi ollut toisensa valokuva. Jaltan pieni kylä on amfiteatterin juurella, joka kohoo taapäin ja ylöspäin vuorimuuriin ja näyttää siltä kuin se olisi voinut rauhallisesti laskea nykyiseen asemaansa jostain korkeammalta. Tämä alho on täynnään ylimysten suuria puistoja ja puutarhoja ja vihantain sakeiden lehväin keskeltä puhkeavat heidän palatsiensa kirkkaat värit näkyviin kuin kukat. Se on kaunis paikka.

Meillä oli laivalla Yhdysvaltain konsuli – Odessan konsuli. Kokoonnuimme laivan salonkiin ja käskimme häntä sanomaan, mitä meidän oli pelastukseksemme tehtävä ja sanomaan sen sukkelaan. Hän piti puheen. Ensimmäinen asia, mitä hän sanoi, lankesi kuin halla jokaiseen toiverikkaaseen mieleen: hän ei ollut koskaan ollut missään vastaanottotilaisuuksissa hovissa. (Kolmenkertainen mutina konsulille.) Mutta hän sanoi olleensa vastaanotoissa kenraalikuvernöörin luona Odessassa ja oli usein kuullut ihmisten puhuvan vastaanottokokemuksistaan Venäjän ja muiden maiden hoveissa ja luuli sangen hyvin tietävänsä, minkälaisen koetuksen läpi meidän nyt oli mentävä. (Toivo alkoi jälleen versoa.) Hän sanoi, että meitä oli monta; kesäpalatsi oli pieni – tavallinen maalaiskartano vain; epäilemättä meidät vastaanotettaisiin kesämaihin – puutarhassa. Seisoisimme siellä rivissä, kaikki herrat puettuina hännystakkeihin ja valkoisiin hansikkaihin ja liinoihin ja naiset vaaleihin silkkihameihin tai muuhun sentapaiseen. Määrätyllä ajalla – auringon kulkiessa puolipäiväpiirin kautta – tulisi keisari loistaviin univormuihin puetun seurueensa kanssa ja kulkisi hitaasti rivimme ohi, toisille kumartaen ja toisille lausuen pari kolme sanaa. Samalla kuin Hänen Majesteettinsa saapuu, tulisi yleisen ihastuneen, innokkaan hymyn kuin päivänpaisteen puhjeta matkustajain kasvoille – rakkauden, kiitollisuuden, ihailun hymyn – ja kuin sopimuksen mukaan olisi seuran ruvettava kumartamaan – ei ylöttömästi, vaan kunnioittavasti ja arvonsa tunnolla. Viidentoista minuutin kuluttua keisari palaisi huoneihinsa, ja me saisimme jälleen lähteä kotia. Tunsimme sanomatonta kevennystä. Tuohan tuntui melkein helpolta. Koko joukossa ei ollut ainoatakaan sielua, joka ei olisi luullut osaavansa vähällä harjoituksella seisoa rivissä, etenkin jos mukana oli muitakin. Ei ollut sitä miestä, joka ei olisi luullut osaavansa kumartaa talleamatta takinliepeilleen ja niskaansa taittamatta. Sanalla sanoen, me aloimme luulla pystyvämme tehtävän kaikkiin osiin, lukuunottamatta tuota monimutkaista hymyä. Konsuli niinikään sanoi, että meidän pitäisi laatia keisarille pieni adressi ja antaa se jollekulle hänen adjutanteistaan, joka sitten sopivassa tilaisuudessa antaisi sen hänelle. Viisi herraa sen vuoksi valittiin tätä asiakirjaa laatimaan ja muut viisikymmentä kulkivat pitkin laivaa surkeasti hymyillen – he harjoittelivat. Seuraavain kahdentoista tunnin kuluessa näytimme jotakuinkin siltä, kuin olisimme olleet hautajaisissa, joissa jokainen oli suruissaan kuolemantapauksesta, mutta iloissaan, että se oli ohi – joissa jokainen hymyili, vaikka murtuneella mielellä.

Maihin lähetettiin komitea tapaamaan hänen ylhäisyyttään kenraalikuvernööriä ja kuulemaan kohtaloamme. Kolmen tunnin uhkaavan odotuksen jälkeen he palasivat takaisin ja sanoivat keisarin ottavan meidät vastaan seuraavana päivänä puolenpäivän aikaan – lähettävän vaunuja meitä hakemaan

– vastaanottavan itse adressin. Suuriruhtinas Miikael oli lähettänyt kutsun tulla hänenkin palatsiinsa. Ken tahansa saattoi nähdä, mikä tässä oli aikomuksena: tuli osoittaa Venäjän ystävyys Amerikkaa kohtaan niin vilpittömäksi, että yksityiset kansalaisetkin ansaitsivat ystävällistä huomaavaisuutta.

Määrätyllä hetkellä ajoimme nuo kolme mailia ja kokoonnuimme keisarin palatsin edustalle kauniiseen puutarhaan.

Asetuimme piiriin oven edessä olevain puitten alle, sillä talossa ei ollut ainoatakaan huonetta, johon kuusikymmeninen joukkomme olisi väljästi mahtunut, ja muutaman minuutin kuluttua keisarillinen perhe tuli ulos kumarrellen ja hymyillen ja seisahtui keskuuteemme. Heidän kerallaan tuli valtakunnan korkeimpia virkamiehiä arkiunivormuihin puettuina. Joka kumarruksella Hänen Majesteettinsa lausui jonkun tervetulosanan. Jäljennän nämä sanat. Niissä on luonnetta – venäläistä luonnetta – joka on kohteliaisuus itse ja kaikin puolin vilpittömyys. Ranskalaisetkin ovat kohteliaita, mutta heidän kohteliaisuutensa usein on vain muotoja. Venäläinen valaa kohteliaisuuksiinsa, sekä sanoihin että töihin, sydämellisyyttä, johon täytyy uskoa. Tsaari, kuten sanoin, painosti lauseitaan kumarruksilla:

"Hyvää huomenta – olen iloinen nähdessäni teidät luonani – olen ihastunut – olen hyvilläni – olen onnellinen, kun saan ottaa teidät vastaan!"

Kaikki ottivat hatun päästään ja konsuli luki ikävystyttävän adressimme. Keisari kesti sen järkähtämättömän urhoollisesti, otti sitten vastaan vaivaisen näköisen asiakirjamme ja antoi sen jollekin korkealle virkamiehelle liitettäväksi Venäjän arkistoihin – tai pesään heitettäväksi. Hän kiitti meitä adressista ja sanoi olevansa sangen hyvillään, kun sai ottaa meidät vastaan, etenkin kun Venäjän ja Yhdysvaltain välillä vallitsi niin ystävälliset suhteet. Keisarinna sanoi, että amerikkalaiset Venäjällä olivat erittäin suosittu ja että hän toivoi venäläisiä katseltavan samoilla silmillä Amerikassa. Siinä olivat kaikki puheet, mitä pidettiin, ja minä suosittelen niitä yhtymille, jotka lahjoittelevat poliisille kultakelloja, lyhyiden ja asiallisuuden perikuvina. Tämän jälkeen keisarinna tuli ja puheli tuttavallisesti (keisarinnaksi) useiden piiriin kuuluvain naisten kanssa. Useat herrat puuttuivat siellä täällä puheisiin keisarin kanssa. Ruhtinaat ja prinssit, amiraalit ja hovineidit antautuivat vapaaseen ja kevyeen keskusteluun milloin minkin seuraamme kuuluvan henkilön kanssa, ja ketä vain halutti astui esiin ja puhui vaatimattoman pikku suuriruhtinattaren Marian, tsaarin tyttären kanssa. Hän on neljäntoista vuoden ikäinen, vaaleatukkainen, sinisilmäinen, vaatimaton ja sievä. Kaikki puhuvat englantia.

Keisarin lakki, lievetakki ja housut olivat kaikki jonkinlaisesta yksinkertaisesta valkoisesta reivaasta – lieneekö ollut puuvillaa vai liinaa – eikä hänellä ollut minkäänlaisia jalokiviä eikä korkeita arvomerkkejä. Tuskin olisi mahdollista pukeutua vähemmän huomiota herättävästi. Hän on sangen pitkä ja laiha ja päättäväisen, mutta siitä huolimatta miellyttävän näköinen. Helppo oli nähdä, että hän on ystävällinen ja herttainen. Hänen ilmeessään on jotain sangen jaloa, kun hän on lakitta päin. Hänen silmissään ei ole vähääkään sitä viekkautta mitä Louis Napoleonin silmissä huomaa.

Keisarinnalla ja pikku suuriruhtinattarella oli yksinkertaiset puvut fulardista (tai fulardisilkistä, kumpi lienee oikeammin), jossa oli pieniä sinisiä pilkkuja. Puvut olivat sinisellä reunustetut. Molemmilla oli vyötäisillä leveät siniset vyöt, liinaiset kaulukset, musliiniliinat, matalat, sinisellä sametilla reunustetut olkihatut, päivänvarjot ja lihanväriset hansikkaat. Suuriruhtinattaren kengissä ei ollut korkoja ensinkään. En tiedä tätä omasta tiedostani, mutta eräs naisistamme sanoi minulle. Minä en katsellut hänen kenkiään. Minua ilahutti nähdä, että hänellä oli omat hiuksensa, jotka olivat pääläella vahvoissa palmikoissa, eikä semmoisena rumana laitoksena, jota sanotaan vesiputoukseksi ja joka on yhtä vähän vesiputouksen näköinen kuin vaatteella peitetty kinkku on Niagaran näköinen. Kun ottaa huomioon keisarin kasvojen ystävällisen ilmeen ja hänen nuoren tyttärensä sulouden, tekisi mieleni epäillä, eikö tsaarin lujuus joutuisi liian kovalle koetukselle, jos hänen pitäisi tuomita Siperian erämaitten kurjuuteen armoa rukoileva raukka ja tytär tämän puolesta puhuisi. Aina kun heidän katseensa kohtasivat toisensa, näin yhä enemmän ja enemmän, kuinka valtava voima tällä hennolla kainolla koulutytöllä olisi ollut, jos hän olisi tahtonut sitä käyttää. Monen monta kertaa hän

saattaisi käskä Venäjän itsevaltiasta, jonka pieninkin sana on laki seitsemälle kymmenelle miljoonalle ihmisolennolle! Hän oli vain tyttö ja näytti samanlaiselta kuin tuhannet muut, mitä olen nähnyt, mutta ei koskaan ennen ole tyttö minussa herättänyt niin outoa ja omituista mielenkiintoa. Omituinen uusi tunne on harvinainen asia tässä jokapäiväisessä elämässä, ja minä ko'in sen nyt. Ne ajatukset ja tunteet, joita tilanne ja olosuhteet herättivät, eivät todellakaan olleet kuluneita eivätkä väljähtyneitä. Tuntui niin omituiselta – omituisemmalta kuin voin kertoa – että tämän miesten ja naisten kokouksen keskushenkilö, joka tässä puiden siimeksessä jutteli kuin maan kaikkein tavallisin yksilö, oli mies, jonka ei tarvinnut kuin suunsa avata saadakseen laivat kyntämään aaltoja, veturit kiitelemään tasangoilla, airuet laukkaamaan kylästä kylään, sadat sähkölennättimet kipinöimään hänen sanansa kautta valtakunnan, jonka laajat rajat käsittävät seitsemännen osan maapallon asuttavasta alasta, ja lukemattoman ihmisjoukon kilvan rientämään täyttämään hänen käskynsä. Minulla oli jonkinlainen epämääräinen halu tutkia hänen käsiään nähdäkseni, olivatko ne lihaa ja verta, niinkuin muittenkin ihmisten. Tuossa oli se mies, joka saattoi tehdä nämä ihmeet, ja kuitenkin olisin voinut iskeä hänet maahan, jos olisin tahtonut. Asia oli aivan ilmeinen, mutta se tuntui kuitenkin aivan järjettömältä, – yhtä järjettömältä kuin jos olisi tahtonut iskeä nurin vuoren tai pyyhkäistä pois maanosan. Jos tämä mies sattuisi nilkkansa nyrjäyttämään, veisi miljoona mailia sähkölennätinlankaa tiedon yli vuorten – laaksojen – asumattomani erämaitten – alitse tiettömän meren – ja kymmenentuhatta sanomalehteä juttelisi siitä. Jos hän sairastuisi arveluttavasti, tietäisi sen koko maailma ennen auringonnousua. Jos hän kaatuisi hengetönnä siihen paikkaan, voisi hänen kaatumisensa järkyttää puolen maailman valtaistuimia! Jos olisin voinut varastaa hänen lakkinsa, olisin tehnyt sen. Kohdatessani tämän kaltaisen miehen haluan saada jotain, mistä muistaa hänet.

Yleensä ovat meitä palatseissa opastelleet milloin minkinlaiset plyssikoipiset hopeahelaiset pikentit, vaatien aina frangin vaivoistaan. Mutta puolen tuntia kanssamme keskusteltuaan Venäjän keisari itse perheensä keralla näytti meille oman talonsa. Eikä se maksanut mitään. Se näytti heitä oikein huvittavan.

Puolisen tuntia kuljeskelimme näin pitkin palatsia ihailen sen viehättäviä huoneita ja upeita, mutta samalla erinomaisen kodikkaita laitoksia, ja sitten keisarillinen perhe ystävällisesti hyvästeli meitä.

Saimme sitten kutsun käydä keisarin vanhimman pojan – Venäjän perintöruhtinaan palatsissa, joka oli lähellä. Nuori kruununprinssi oli kotoa poissa, mutta herttuat ja kreivittäret ja prinssit kulkivat kerallamme kautta palatsin yhtä vapaasti kuin keisarinkin luona ja keskustelu jatkui yhtä vilkkaasti kuin ennenkin.

Kello oli nyt vähän yli yhden. Ajoimme suurherttua Miikailin luo, jonne oli mailin matka, hän kun oli meidät jo ennen kutsunut.

Saavuimme sinne parinkymmenen minuutin kuluttua sen jälkeen kun olimme keisarin luota lähteneet. Se on viehättävä paikka. Kaunis palatsi lymyy puiston ihanain vanhain lehtojen keskellä, puisto on maalauksellisten kallioiden ja kukkulain ympäröimä ja molemmatkin antavat viileälle merelle. Puistossa on siellä täällä maalaisistumia hämärissä varjoisissa kolkissa. Siinä on kristallikirkkaita pikkupuroja, allikoita vehmaine, houkuttelevine rantoineen, kimaltelevia koskia pilkoittaa rehevään lehvään aukoista, kirkkaita vesivirtoja kumpuaa suurten metsäpuitten tekopahkoista, harmailla vanhoilla kallionpolvekkeilla on pienoisia marmoritemppeleitä ja ilmavilta näköpaikoilta silmä käsittää laajalta maisemia ja merta. Palatsi on rakennettu parhaita, kreikkalaisia esikuvia noudattaen ja sen laajat pylväistöt ympäröivät keskuspihaa, jonka harvinaisilta kukkapenkeiltä kantaa kaikkialle sulotuoksua, ja niiden keskellä suihkuu lähde, joka jäähdyttää suvista ilmaa ja ehkä siittää sääskiä, vaikk'en minä sitä luule.

Suuriruhtinas ja ruhtinatar tulivat ulos ja esittelymenot olivat yhtä yksinkertaiset kuin ne olivat keisarinkin luona olleet. Muutaman minuutin kuluttua keskustelu oli täydessä käynnissä kuten ennenkin. Keisarinna ilmestyi verandalle ja pikku suuriruhtinatar tuli ulos seuraan. Muutaman minuutin kuluttua tuli keisari itsekin ratsain. Meistä tuntui sangen hyvältä. Voitte arvata sen, jos

koskaan olette olleet kuninkaallisten luona ja teistä välistä on tuntunut siltä, kuin alkaisitte ehkä tuntua rasittavilta – vaikka luulenkin ruhtinaallisten yleensä monitta mutkitta lähettävän vieraansa matkoihinsa, kun heistä ei enää ole taikaa.

Suuriruhtinas on keisarin kolmas veli, ehkä noin kolmenkymmenenseitsemän ikäinen ja ulkomuodoltaan ruhtinaallisin mies koko Venäjällä! Hän on vielä keisariakin pitempi, suora kuin intiaani ja käyttäytyy samaan laatuun kuin nuo upeat ritarit, joista olemme ristiretkiromansseissa lukeneet. Hän näyttää suurisydämiseltä mieheltä, joka käden käänteessä nakkaisi vihollisensa virtaan ja sitten itse hyppäisi perässä ja oman henkensä uhalla vetäisi hänet taas kuivalle maalle. Jutuista päättäen, mitä hänestä kerrotaan, hän on luonnostaan urhea ja jalomielinen. Varmaan hän halusi näyttää, että amerikkalaiset olivat tervetulleita vieraita Venäjän keisarillisissa palatseissa, koska hän ratsasti koko matkan Jaltaan ja itse saattoi seuramme keisarin luo, ja lähetti adjutanttinsa pitämään tien auki ja auttamaan meitä, missä ikinä apua ehkä tarvittiin. Kohtelimme häntä silloin koko lailla tuttavallisesti, kun emme tienneet, kuka hän oli. Nyt näimme, mikä hän oli miehiään, ja pidimme suuressa arvossa sitä, että hän niin ystävällisesti oli meille tehnyt palveluksen, johon ei varmaankaan ainoakaan toinen suuriruhtinas koko maailmassa olisi antautunut. Hänellä oli yllin kyllin palvelijoita, joita hän olisi voinut lähettää, mutta hän mieluummin hoiti asian itse.

Suuriruhtinas oli puettuna kasakkaupseerin kauniiseen ja muhkeaan univormuun. Suuriruhtinattarella oli valkoinen alpakkapuku, saumat ja paarteet mustilla pitseillä somistetut, ja pieni harmaa hattu, jossa oli samanvärinen sulka. Hän on nuori, sangen kaunis, kaino ja vaatimaton, täynnään suostuttelevaa kohteliaisuutta.

Seuramme katseli kaikki talon paikat, jonka jälkeen ylhäisyydet näyttivät meille puiston ja lopulta saattelivat meidät takaisin palatsiin puolikolmen aikaan aamiaiselle. Sanoivat sitä aamiaiseksi, mutta me olisimme sanoneet sitä lunshiksi. Siihen kuului kahta lajia viiniä, teetä, leipää, juustoa ja kylmää paistia ja se tarjottiin vastaanottohuoneessa ja verandoilla keskuspöydillä – missä vain sopi, kaikki oli vapaata. Se oli jonkinlainen piknikki. Olin jo ennen kuullut, että meidän tuli syödä täällä aamiaista, mutta Blucher sanoi puolestaan uskovansa, että Leipurin poika oli ehdottanut sitä hänen keisarilliselle korkeudelleen. Minä en luule sitä – vaikka olisi se hänen tapaistaan. Leipurin poika on laivan "nälänhädän tekijä". Hänen on aina nälkä. He sanovat hänen kulkevan hytistä hyttiin matkustajain ollessa poissa ja syövän kaikki saippuat. Ja sanovat hänen syövän tervariiveitäkin. Sanovat hänen syövän mitä tahansa voi aterian välillä saada, mutta varsinkin riiveitä. Päivälliseksi hän ei tahdo riiveitä, mutta hän syö niitä mielellään lunshiksi, välipalaksi ja niin edespäin. Se tekee hänet sangen epämiellyttäväksi, koska hänen hengityksensä alkaa siitä löyhkätä ja hänen hampaansa aina ovat tervaiset. Leipurin poika ehkä ehdotti aamiaisen, mutta minä kuitenkin toivon, ettei asia niin ollut. Muutoin se sujui sangen hyvin. Ylhäinen isäntämme liikkui paikasta paikkaan ja auttoi tuhoamaan muonavarastoita ja ylläpitämään vilkasta keskustelua, ja suuriruhtinatar jutteli verandalla olevain ryhmäin kanssa ja semmoisten kanssa, jotka olivat tyydyttäneet ruokahalunsa ja siirtyneet ulos vastaanottohuoneesta.

Suuriruhtinaan tee oli oivallista. Teen kanssa tarjottiin sitruuna, joka puristetaan sisään, tai jäistä kermää, ken piti siitä enemmän. Edellinen on parempaa. Tämä tee tuodaan maan poikki Kiinasta. Tee huononee, jos se kuljetetaan meritse.

Kun oli aika lähteä, lausuimme ylhäiselle isäntäväellemme jäähyväiset. Olimme viettäneet päivän jälkipuoliskosta suurimman osan keisarillisten kodissa, ja meidän oli kaiken aikaa ollut yhtä rattoisa ja hauska kuin jos olisimme olleet omassa laivassamme. Minä melkein olisin luullut viihtyväni yhtä hyvin Abrahamin helmassa kuin palatsissa, jonka isäntä oli keisari. Minä otaksuin, että keisarit olisivat hirmuisia. Minä ajattelin, että heillä kai aina on komeat kruunut päässään ja punaiset juhlaiviitat täpliin neulottuine villatupsuineen päällään, ja että he kai aina istuvat valtaistuimellaan ja toruvat lakeijojaan ja parketilla sipsuttelevia hovilaisiaan ja lähettävät ruhtinaita ja ruhtinattaria mestattaviksi. Mutta minä huomaankin, että jolla on se onni, että pääsee, kurkistamaan kulissien taa ja näkee heidät kotonaan ja oman kotilietensä ääressä, se huomaakin heidän olevan aivan ihmeellisesti

tavallisten kuolevaisten näköisiä. He ovat siellä paljon miellyttävämmät kuin teatteri-osissaan. Heille näyttää olevan aivan yhtä luontevaa pukeutua ja olla kuten muut ihmiset kuin kenelle hyvänsä pistää liivintaskuunsa ystävänsä lyijykynä saatuaan sen hetkiseksi lainaksi. Mutta tämän jälkeen en enää koskaan usko teatterin korukuninkaihin. Se on suuri tappio. Minulle ne aina tuottivat semmoista pöyristyksen sekaista huvia. Mutta tämän jälkeen käännyn heistä alakuloisena pois ja sanon:

"Tämä ei kelpaa – tämä ei ole sen tapainen keisari, mihin *minä* olen tottunut."

Kun he näyttämöllä komeilevat upeissa viitoissaan ja jalokivikruunut päässään, niin tekee minun mieli muistuttaa, että kaikki keisarit, joiden kanssa minä olen seurustellut, ovat käyneet mitä tavallisimman laatuissa vaatteissa eivätkä ole komeilleet. Ja kun he tulevat näyttämölle ympärillään valtava kypäripäinen ja tinahaarniskoitu henkivartiasto, niin on velvollisuuteni – mieluisa velvollisuuteni ilmoittaa tietämättömille, ettei ainoallakaan kruunatulla päällä, joka kuuluu minun tuttavapiiriini, ole talossaan eikä ympärillään ainoatakaan sotamiestä.

Ehkä luullaan seuramme viipyneen liian kauan tai muutoin käyttäytyneen sopimattomasti, mutta niin ei suinkaan ollut asianlaita. Seura tunsu, että se oli saanut tavallista vastuunalaisemman tehtävän – se edusti Amerikan kansaa eikä sen hallitusta – ja sen vuoksi oli joka miehen huolena parhaan taitonsa mukaan kunnialla suorittaa korkea tehtävänsä.

Toiselta puolen keisarilliset perheet epäilemättä ottivat huomioon, että ne meidän kanssamme seurustellessaan enemmän seurustelivat Amerikan kansan kanssa kuin osoittamalla huomaavaisuutta vaikka kokonaiselle plutoonalle täysivaltaisia ministereitä. Ja siitä syystä he tapaukselle antoivat sen parhaan merkityksen, että se oli suopeuden ja ystävällisten tunteitten ilmaus kokonaista maata kohtaan. Näin käsitimme ystävyys, jota meille osoitettiin, emmekä itseemme, seuraamme kohdistuvaksi. Emme kiellä, ettemmekö tunteneet ylpeyttä sen johdosta, että meidät otettiin vastaan kansamme edustajina. Ja epäilemättä tunsimme kansallista ylpeyttä, kun vastaanotto oli niin sydämellisen lämmin.

Runoilijamme on ollut ankaran silmälläpidon alainen aina siitä kuin laskimme ankkurin. Kun tuli tietoon, että lähtisimme Venäjän keisarin vieraiksi, puhkesivat hänen suuren syvyytensä lähteet, ja hän tihkui sanomatonta pötyä neljäkolmatta tuntia. Alkuperäinen huolestuksemme siitä, mitä meidän piti tehdä itsellemme, muuttui äkkiä huolestukseksi siitä, mitä meidän piti tehdä runoilijallemme. Probleema tuli kuitenkin lopulta ratkaistuksi. Hänelle esitettiin kaksi vaihtoehtoa – joko hänen tuli vannon hirmuinen vala, ettei julkaisisi ainoatakaan säettä omaa runouttaan niin kauan kuin oltiin tsaarin valtakunnassa, taikka jätettäisiin hän laivaan vartioituna, kunnes jälleen olisimme onnellisesti saapuneet Konstantinopoliin. Hän piti kauan puoliaan, mutta mukautui kuitenkin lopulta. Se oli suuri helpotus. —

Meri on ollut harvinaisen levoton kaiken päivää. Mutta siitä huolimatta on meidän ollut aika hauska. Vieraita on käynyt tulvimalla. Kenraalikuvernöörikin kävi luonamme, ja me tervehdimme häntä yhdeksällä tykinlaukauksella. Hänellä oli perhe kerallaan. Panin merkille, että rantasillan päästä hänen vaunuihinsa asti levitettiin mattoja, joita pitkin hän sitten käveli, vaikka olen nähnyt hänen kävelevän siellä ilmankin mattoja, kun hän ei kulkenut virantoimituksessa. Minä ajattelin, että ehkä hänellä oli erikoisen ylenmäärin hyvin kiilloitetut saappaat ja että hän tahtoi suojella niitä, mutta sitten katsoin, enkä voinut huomata, että ne olisivat kiiltäneet vähääkään tavallista paremmin. Voi olla, että hän ennen oli unohtanut mattonsa, mutta ei hänellä ainakaan ollut sitä silloin kanssaan. Hän oli sangen miellyttävä vanha herra.

Laivalla kävi niinkään ruhtinas Dolgoruki ja yksi tai pari suuramiraalia, jotka olimme tavanneet eilisessä vastaanotossa. Pysyttelin alussa hieman etäällä näistä, sillä vierailtuani keisarillisten luona en mielelläni rupea liian tuttavalliseksi ihmisten kanssa, jotka tunnen vain nimeltä ja joiden maineesta ja yhteiskunnallisesta asemasta en ole aivan selvillä. Katson parhaaksi pitää heitä alussa jonkun verran etäällä itsestäni. Sanoin itselleni, että ruhtinaat ja kreivit ja suuramiraalit ovat kyllä hyviä miehiä, mutta eivät he ole keisareita eikä sitä voi olla kyllin tarkka, kenen kanssa seurustele.

Paroni Wrangel tuli myös. Hänen tapanaan oli ollut edustaa Venäjää Washingtonissa. Kerroin hänelle, että minulla oli ollut setä, joka vuosikauden ennen sitä oli pudonnut kaivokseen ja katkennut kahtia. Se oli vale, mutta en mitenkään voinut sallia sitä, että joku toinen voittaisi minut hämmästyttävään seikkailujen kertojana, jos siitä pienellä tekaistuksella selvisi. Paroni on miesten parhaita ja sanotaan keisarin suuresti luottavan häneen ja pitävän häntä suuressa arvossa.

Paroni Ungern-Sternberg, äänekäs ehyttunteinen vanha ylimys, tuli muiden mukana. Hän on edistyksen ja yritteliäisyyden mies – aikaansa edustava henkilö. Hän on Venäjän rautateitten ylitirehtori – jonkinlainen rautatiekuningas. Hän se tavallaan pitää huolta siitä, että maassa kaikki kulkee eteenpäin. Amerikassa hän on matkustanut laajalti. Hän sanoo koetelleensa vankityötä ja tehneensä sen erinomaisella menestyksellä. Hän sanoo vankien tekevän ahkerasti työtä ja olevan hyvántapaisia ja rauhallisia. Hän huomautti nykyään käyttävänsä heitä lähes kymmentätuhatta. Tämä näytti olevan uusi vetoaminen minun kykyyni. Mutta minä olin hetken vaatimusten tasalla. Minä sanoin, että meillä oli Amerikan rautateillä työssä kahdeksankymmentätuhatta vankia – kaikki kuolemaan tuomittuja törkeästä murhasta. Enempää *hän* ei kaivannut.

Luonamme kävi kenraali Tottleben (Sevastopolin puolustuksen kuulu johtaja piirityksen aikana) ja paljon maaupseereja ja meriupseerejakin ja koko joukko virattomia venäläisiä naisia ja herroja. Tietysti oli samppanja-aamiainen varalla ja se syötiin ilman ihmishengenhukkaa. Maljoja ja leikkipuheita lauottiin runsaasti, mutta puheita ei pidetty, paitsi että Keisaria ja suuriruhtinasta kenraalikuvernöörin kautta kiitettiin vieraanvaraisesta vastaanotosta, ja että kenraalikuvernööri piti vastauspuheen, kiittäen keisarin puolesta puheesta j.n.e., j.n.e.

VII LUKU

Jälleen Konstantinopolissa – Lähdemme Aasiaan – Merimiesten ilvehtelyä – Vanha Smyrna – "Itämainen loisto" petosta – Piplian "elämän kruunu" – Pyhiinvaeltajain ennustusviisautta – Smyrnan armeenialaiset – Suloinen muisto – "Kameelit tulossa, hö-hö!"

Palasimme Konstantinopoliin ja vietettyämme päivän tai pari uuvuttavassa retkeilyssä pitkin kaupunkia ja kajikilla soutelussa Kultaisella sarvella lähdimme taas matkaa jatkamaan. Laskimme Marmarameren halki Dardanelleihin ja ohjasimme sitten uuteen maahan – ainakin meille uuteen – Aasiaan. Tähän saakka olimme siihen tutustuneet vain hyvän-päivän verran tehdessämme huviretkiä Skutariin ja sen ympäristöön.

Kuljimme Lemnoksen ja Mytilenen välitse ja näimme ne – samoin kuin olimme nähneet Elban ja Balearien saaretkin – vain kookkaina hahmoina, etäisyyden vienontavain autereitten verhoamina – kuin valaskaloina sumussa. Sitten suuntasimme kulkumme etelää kohti ja aloimme lukea tuloamme varten kuuluun Smyrnaan.

Kaikkina päivän ja yön hetkinä huvittelivat merimiehet kanssissa itseään ja meille tuottivat harmia sillä, että tekivät pilaa meidän käynnistämme keisarillisten luona. Keisarille antamamme adressin johdanto kuului seuraavasti:

"Olemme kourallinen yksityisiä Amerikan kansalaisia, jotka matkustamme vain virkistykseksemme – ja vaatimattomasti, kuten epäviralliseen asemaamme kuuluu – eikä meillä sen vuoksi ole esitettävänä minkäänlaista puolustusta siihen, että tulemme Teidän Majesteettinne eteen, kuin halumme esiintuoda kiitollisuuden tunteemme sen valtakunnan herralle, joka valtakunta myötä- ja vastoinikäymisessä on ollut sen maan vankka ystävä, jota niin rakastamme."

Kolmas kokki, kruununa kiiltävä peltikannu ja keisarillisena verhonaan rasvalänteistä ja kahvitahroista pilkullinen pöytäliina ja kädessään valtikka, joka kummasti muistutti kauhaa, asteli ränstynyttä mattoa pitkin ja istahti ankkurivintturille, lentävästä tyrskystä huolimatta. Hänen tervaiset ja säiden ahavoittamat kamariherransa, herttuansa ja lordiylämiraalinsa asettuivat hänen ympärilleen puettuina niin juhlallisesti kuin vanhoilla presenningeillä ja purjeen riekaleilla oli mahdollista. Sitten vieraileva "lomavahti", muutettuaan itsensä sulottomiksi rouviksi ja kömpelöiksi pyhiinvaeltajiksi törkeästi jäljiteltävine niskaputouksineen, vannehameineen, valkoisine hansikkailleen ja hännystakkineen, juhlallisesti nousi kannelle ja syvään kumartaen esitti yhdistelmän monimutkaisia ja mitä ihmeellisimpiä hymyjä, joita harva hallitsija olisi voinut katsella pakahtumatta. Sitten valekonsuli, kalkkivedellä maalattu kansijätkä, veti esiin töhryisen paperirepaleen ja alkoi vaivalla lukea:

"Hänen Keisarilliselle Majesteetilleen, Aleksanteri II: lle, Venäjän

Keisarille:

"Olemme kourallinen yksityisiä Amerikan kansalaisia, jotka matkustamme vain virkistykseksemme – ja vaatimattomasti, kuten epäviralliseen asemaamme kuuluu – eikä meillä sen vuoksi ole esitettävänä minkäänlaista puolustusta siihen, että tulemme Teidän Majesteettinne eteen –"

Keisari: – "No mitä pirua te sitten tulitte?"

– "Kuin halumme esiintuoda kiitollisuuden tunteemme sen valtakunnan herralle, joka –"

Keisari: – "Ah, h – ttiin koko adressi! – lukekaa se poliisille. Hovimestari, viekää nämä ihmiset veljieni suuriruhtinaitten luo ja antakaa heille kelpo ateria. Adieu! Olen onnellinen – olen hyvilläni – olen ihastunut – olen ikävystynyt. Adieu, adieu – paidjom! Palatsin ylikamariherra lukekoon kaikki irtaimet arvoesineet, mitä taloon kuuluu."

Ilveily tähän päättyi, mutta se toistettiin joka kerta, kun vahtia vaihdettiin, ja kaunistettiin uusilla ja vielä kummemmilla pukukeksinnöillä ja kohteliaisuuksilla.

Pitkin päivää ja yötä tämän tuskastuttavan adressin fraasit räähkäsivät korviamme. Ryvettyneitä merimiehiä laskeutui alas etumastosta tyynesti ilmoittaen olevansa "kourallinen yksityisiä Amerikan

kansalaisia, jotka *matkustivat vain virkistyksekseen* ja vaatimattomasti" j.n.e. Hiilipassarit kulkivat työhönsä laivan salattuihin syvyyksiin puolustellen naamainsa mustuutta ja pukunsa tuhraisuutta sillä, että *he* olivat "kourallinen yksityisiä kansalaisia, jotka matkustivat vain virkistykseen", j.n.e., ja kun puolenyön aikaan kautta laivan kuului huuto "*Kahdeksan lasia! – paapuurin vahti kannelle!*" niin tuli paapuurin vahti komeroistaan haukotellen ja jäseniään oikoen ja hokien tuota iankaikkista: "Joo joo, herra! Me olemme kourallinen yksityisiä kansalaisia Amerikasta, jotka matkustamme vain virkistyksemme ja vaatimattomasti, kuten epäviralliseen asemaamme kuuluu!"

Minä olin ollut komitean jäsen ja ollut avullisena adressin laatimisessa ja iva sattui sen vuoksi erikoisesti minuun. En ole koskaan kuullut merimiehen julistavan olevansa kourallinen Amerikan kansalaisia, jotka matkustavat virkistyksekseen, mutta minä toivoin, että hän kompastuisi ja putoisi mereen ja siten vähentäisi tätä kourallista edes yhdellä yksilöllä. En ole koskaan siihen määrään kiusaantunut mistään lauseparresta kuin näistä Venäjän keisarille annetun adressin alkusanoista, ja siitä saan kiittää merimiehiämme.

Tämä Smyrnan satama, ensimmäinen huomattava tuttavuutemme Aasiassa, on taajaan sullottu kaupunki, jossa on satakolmekymmentätuhatta asukasta ja samoin kuin Konstantinopoli on sekin vailla esikaupunkeja. Sen laidat ovat aivan yhtä taajaan ahdetut kuin keskustakin ja asunnot sitten yht'äkkiä lakkaavat ja alkaa lakeus, joka näytti olevan aivan asumukseton. Se on aivan samanlainen kuin mikä muu itämaalainen kaupunki tahansa. Sen moslemilaiset talot toisin sanoen ovat raskaat ja pimeät ja ilottomat kuin hauta. Kadut ovat koukkuiset, kömpelösti ja epätasaisesti kivetetyt eivätkä tavallisia portaita leveämmät. Kadut järjestään vievät kulkijan johonkin toiseen paikkaan kuin siihen, mihin hän aikoo, ja yllättävät häntä saattelemalla hänet mitä odottamattomimpiin paikkoihin. Kauppaa käydään pääasiallisesti suurissa katetuissa basaareissa, joissa on kuten mehiläiskennossa lukemattomia puoteja, tuskin muuta kuin tavallisen vaatekomeron suuruisia. Ja koko pesä on leikattu ristiin rastiin kulkevilla kujilla, joihin nipin näpin mahtuu kuormattu kameeli ja jotka ovat kuin luodut saattamaan muukalaisen ymmälle ja ehkä eksyksiinkin. Kaikkialla on likaa, kaikkialla on kirppuja, kaikkialla hoippuvia masentuneita koiria. Joka kuja on tupaten täynnään ihmisiä. Minne vain katsotte, kaikkialla katseenne kohtaa kummia pukuja kuin hurjissa naamiaisissa. Verstaat ovat kaikki katua kohti avoimet ja työmies näkyvissä. Kaikenlaisia ääniä tunkee korviin ja muita kaikkia ylempänä kaikuu muessinin huuto jostain korkeasta minareetista kutsuen uskavaisia tyhjäntoimittajia rukoukseen. Ja voiton tästä rukoukseen kutsustakin, katujen metelistä, mielenkiintoisista puvuista, voiton kaikesta vie ja pääosan huomiosta vaatii ensimmäiseksi, viimeiseksi ja joka aikana yhdistelmä muhammedilaisia löyhkiä, joiden rinnalla kiinalaiskortteerinkin haju on yhtä mieluinen kuin lihoitetun vasikan paistosavut palaavan tuhlaajapojan sieraimissa. Semmoista on itämaalainen ylellisyys – semmoista itämaalainen loisto! Luemme siitä joka päivä, mutta emme käsitä sitä, ennenkuin näemme sen. Smyrna on sangen vanha kaupunki. Sen nimi seisoo pipliasa monessa kohden, yksi tai pari Kristuksen opetuslapsista kävi siinä ja Smyrnalle kuului yksi niistä seitsemästä kirkosta, joista ilmestyskirjassa puhutaan. Näitä kirkkoja verrattiin pyhässä sanassa kynttilänjalkoihin ja eräillä ehdoilla oli toteutuva jonkinlainen lupaus, että Smyrnalle annettaisiin "elämän kruunu". Sen tuli "olla uskollinen hamaan kuolemaan" – ne olivat sanat. Se ei ole pysynyt tasaisesti uskollisena, mutta pyhiinvaltajat, jotka tänne tulevat, arvelevat sen tulleen kyllin lähelle sitä pelastaakseen itsensä, ja he siis viittaavat siihen seikkaan, että Smyrnalla nykyään on elämän kruununsa ja että se on suuri kaupunki, täynnään tarmoa ja käypä laajaa kauppaa, jota vastoin ne kaupungit, joissa olivat ne muut kuusi kirkkoa ja joille ei mitään elämän kruunua luvattu, ovat maan päältä kadonneet. Smyrnalla siis todella on vielä kruununsa, liikkeen kannalta katsoen. Kahdeksantoista vuosisadan kuluessa on sen rata tosin ollut sangen monivaiheinen ja monen uskoiset ruhtinaat ovat sitä hallinneet, mutta koko tällä ajalla ei ole ollut ainoatakaan jaksoa, mikäli tiedämme (nimittäin semmoista ajanjaksoa, jona siinä yleensä on ollut asukkaita), jolloin sillä ei olisi ollut pientä "hamaan kuolemaan uskollista" kristittyä pikku seurakuntaansa. Se oli ainoa kirkko, jota vastaan ei ilmestyskirja sisältänyt uhkauksia, ja ainoa, joka on jäänyt eloon.

Toisin oli Efeson laita, jonne täältä on neljäkymmentä mailia ja jossa on toinen noista seitsemästä kirkosta. "Kynttilänjalka" on viety Efesosta. Sen valo on sammutettu. Pyhiinvaeltajamme, jotka aina ovat kärkeä etsimään piipia ennustuksia, semmoisistakin paikoista, joissa niitä ei ole, puhuvat iloisesti ja tyytyväisesti raunioiksi sortuneesta Efeso raukasta; joka on ennustuksen uhri. Eikä kuitenkaan ole ainoatakaan lausetta, joka selvään uhkaisi kaupunkia hävityksellä. Nuo sanat kuuluvat:

"Muista siis, mistä olet pudonnut, ja kadu ja tee ensimmäiset työt; taikka tulen muutoin nopeaan luoksesi ja poistan kynttilänjalan paikastaan, ellet kadu."

Siinä kaikki. Muut värsyt järjestään ovat Efesolle erinomaisen suosiolliset. Uhkaus on ehdonalainen. Ei ole mitään historiallista todistusta, etteikö se olisi katunut. Mutta meidän aikamme viisaitten julma tapa on se, että he kylmästi ja mielivaltaisesti pukevat profeetanpaidan väärän miehen päälle. He tekevät sen välittämättä vähääkään siitä, mikä on järjellistä. Molemmat vast'ikään mainitsemani tapaukset ovat siitä esimerkkejä. Nuo "ennustukset" selvään tarkoittavat "Efeson, Smyrnan y.m. *kirkkoja*", mutta siitä huolimatta pyhiinvaeltajat aina ja alati kohdistavat ne itse *kaupunkeihin*. Ei mitään elämän kruunua luvattu Smyrnan kaupungille eikä sen kaupalle, vaan sille kouralliselle kristittyjä, joka muodosti "kirkon". Jos *he* pysyisivät "uskollisina hamaan kuolemaan", niin heillä nyt on kruununsa – mutta ei mikään määrä uskollisuutta eikä lakiin perustavaa kekseliäisyyttä yhteisvoiminkaan voi kohtuudella sekoittaa *kaupunkia* osalliseksi ennustuksen lupauksista. Piipian juhlalliset sanat tarkoittavat elämän kruunua, jonka loisto heijastaa iankaikkisuuden loppumattomain aikain päivänsäteitä eikä ihmiskäsin rakennetun kaupungin perhoslyhyttä elämää, sillä tämän täytyy rakentajineen hajota tomuksi ja unohtua senkin vuosisatakourallisen kuluessa, joka kiinteälle maailmallemme itselleen on suotu aikaa kehdesta hautaan.

Tuo tapa leipoa ennustusten täyttymyksiä tapauksissa, joissa ennustukset ovat täynnään "jos'ia", lähentelee jo luonnottomuutta. Otaksukaamme, että tuhannen vuoden kuluttua Smyrnan matala satama on vilutaudin saastuttama suo taikka että kaupunki jostain muusta syystä kuolee. Ja otaksukaamme myös, että saman ajan kuluessa suo, joka on täyttänyt Efeson kuulun sataman ja saanut aikaan, että vanha kaupunki tappavan ilmanalansa vuoksi nykyään on asumaton, muuttuu kovaksi ja terveelliseksi maaksi. Otaksukaamme, että tästä on luonnolliset seuraukset: Smyrnasta tulee surullinen rauniokaupunki, Efeso rakennetaan uudelleen. Mitä ennustusten selittäjämme silloin sanoisivat? He kylmäverisesti hyppäisivät meidän maailmanaikamme yli ja sanoisivat: "Smyrna ei ollut uskollinen hamaan kuolemaansa ja sen vuoksi siltä kiellettiin elämän kruunu. Efeso katui ja katso! sen kynttilänjalkaa ei otettu pois. Katsokaa näitä todistuksia! Kuinka ihmeteltävä on ennustus!"

Smyrna on kuudesti perinpohjin hävitetty. Jos sen elämänkruunu olisi ollut vakuutuskirja, olisi sillä ollut tilaisuus kantaa vakuutusmaksu ensi kerran kukistuessaan. Mutta se on sillä ehdonalaisena ja selittelyn varassa, joka ei oikeastaan koske sitä. Kuusi eri kertaa luulen kuitenkin omahyväisten ennustusintoilijain pahoin hairahtuneen ja Smyrnan ja smyrnalaisten sanomattomaksi harmiksi sanoneen: "Totisesti, tässä on ennustus ihmeteltävästi toteutunut! Smyrna ei ole ollut uskollinen hamaan kuolemaansa ja katso, sen elämänkruunu on sen päästä otettu. Totisesti, nämä ovat ihmeellisiä asioita!"

Semmoisilla asioilla on paha vaikutus. Ne yllyttävät maailmallisia ihmisiä puhumaan kevytmielisesti pyhistä asioista. Paksupäiset raamatunselittäjät, tyhmät saarnamiehet ja opettajat tuottavat uskonnolle enemmän vahinkoa kuin järkevät, kiihkotta arvostelevat papit voivat perata pois, vaikka miten ponnistelisivat. Ei ole tervettä harkintaa elämän kruunun omistamisessa kaupungille, joka on kuudesti hävitetty. Ne päinvastaisen suunnan viisastelijat, jotka väentelevät ennustukset sillä tavalla, että ne päinvastoin uhkaavat samaa kaupunkia hävityksellä ja autioksi jäämisellä, harkitsevat asioita yhtä epäonnistuneesti, sillä onhan kaupunki, heidän onnettomuudekseen, nyt sangen kukoistavassa tilassa. Näistä asioista saa uskottomuus aseita.

Osa kaupungista on melkein kokonaan turkkilainen. Juutalaisilla on oma kortteerinsa; frankeilla niinkään kortteerinsa, samoin kuin armenialaisillakin. Armenialaiset tietysti ovat kristittyjä. Heidän talonsa ovat suuret, puhtaat, ilmavat, somasti permannoidut mustilla ja valkoisilla marmoriruuduilla ja monen talon keskellä on neliskulmainen piha, pihassa rehevä kukkatarha ja kimalteleva suihkulähde. Kaikkien huoneitten ovet antavat siihen. Sangen leveä halli kulkee katuovelle ja siinä naiset istuvat suurimman osan päivää. Illan viileässä he pukeutuvat parhaisiin vaatteisiinsa ja ilmestyvät ovelle. Kaikki he ovat kasvoiltaan hyvän näköisiä ja erinomaisen siroja ja puhtaita; näyttävät siltä, kuin olisi heidät juuri otettu liinakauppiaan pahvirasiasta. Jotkut nuorista neidoista – suuri osa heistä, voinen sanoa – ovat sangen kauniitakin. He ovat keskimäärin hiukkasta paremman näköiset kuin amerikkalaiset tytöt – jotka puolueettomat sanat pyydän antamaan minulle anteeksi. He ovat erittäin seuranrakkaita ja nauravat takaisin, jos muukalainen heille hymyilee, kumartavat takaisin, jos hän kumartaa, ja vastaavat puheeseen, jos hän puhuu heille. Esittelyä ei tarvita. Tunnin juttelu ovella soman tytön kanssa, jota ei ole koskaan ennen nähnyt, on helppo saada ja sangen miellyttävä. Olen itse koettanut. En osannut mitään muuta kuin englantia, eikä tyttö osannut mitään muuta kuin kreikkaa tai armeniaa tai jotain muuta sen tapaista barbaarikieltä, mutta juttuun me tulimme sangen hyvin. Olen huomannut, ettei tämänkaltaisissa tapauksissa se seikka, ettette voi toisianne käsittää, tuota suurtakaan haittaa. Tuossa venäläisessä Jaltan kaupungissa tanssin tuntikauden sangen ihmeellistä tanssia ja tanssia, josta en ollut ennen kuullutkaan, tanssin sen sangen soman tytön kanssa ja me puhuimme yhtämittaa ja nauroimme vallan uuvuksiin saakka, eikä kumpikaan vähääkään tiennyt siitä, mitä toinen tarkoitti. Mutta se oli mainiota. Lattialla oli kaksikymmentä henkeä, ja tanssi oli sangen vilkasta ja monimutkaista. Se oli kylläkin mutkikasta ilman minua – minun kanssani vielä sitäkin mutkikkaampaa. Silloin tällöin pistin sekaan jonkun tarkoituksettoman tempun, joka oli meille kaikille yllätys. Mutta minä en ole koskaan lakannut ajattelemasta sitä samaista venäläistä tyttöä. Olen kirjoittanut hänelle, mutta en saa kirjeisiini osoitetta, hänen nimensä kun on semmoinen yhdeksänliitoksinen venäläinen juttu eikä meidän aakkosissamme ole niin paljon kirjaimia, että ne koko nimeen riittäisivät. En ole niin varomaton, että hereilläni koettaisin sitä lausua, mutta unissani minä olen yrittänyt. Mutta se ei koskaan pääse suustani repäisemättä mukaansa vanhaa torahammasta. Ja silloin leukaloukkuni loksahdaa kiinni ja puraisee poikki pari viimeistä tavua, mutta ne maistavat hyviltä.

Dardanellien läpi laskeessamme näimme kaukoputkillamme rannalla kameelijonoja, mutta läheltä emme saaneet nähdä niitä, ennenkuin tulimme Smyrnaan. Nämä kameelit ovat paljon suurempia kuin ne hontelot yksilöt, joita näkee eläintarhoissa. Ne kulkevat näillä kaduilla yksinkertaisessa jonossa, toistakymmentä peräkkäin, selässään raskaat taakat ja naamiaismainen neekeri turkkilaisen puvussa tai arabialainen edellä ratsastaen pienellä aasilla, valtavain kuormaeläinten rinnalla aivan mitättömän näköisenä. Kameelijono kuormineen, jossa ovat Arabian mausteet ja Persian harvinaiset kankaat, marssiessaan basaarin kapeilla käytävillä kuormia kantavain ihmisten, rahanvaihtajain, lamppukauppiaitten, lasitavaraa kaupustelevain alnaskarien, pyyleväin, jalat allaan ristissä istuvain ja kuulua nargiliaan polttavain turkkilaisten keskellä, keskitse idän kirjaviin pukuihin puettu, edestakaisin sahailevan rahvaan, on todella itämainen ilmestys. Taulusta ei puutu mitään. Se oikopäätä heittää teidät takaisin unhotettuun poikaikäänne ja alatte uudelleen uneksia "Tuhannen ja yhden yön" ihmeistä. Jälleen ovat tovereinanne prinssit, herrananne kalifi Harun Al Rashid ja palvelijoinanne hirmuisia jättiläisiä ja henkiä, jotka tulevat savussa, salamoissa ja ukkosen jyrynällä ja lähtiessään lähtevät kuin myrsky!

VIII LUKU

Smyrnan "leijonat" – Marttyyri Polykarpos – Ne "seitsemän kirkkoa" – Mennyttä suuruutta – Salaperäiset osterisuonet – Osterit matkailijoina – Maailmanloppu, jota ei tullutkaan – Joutilas rautatie.

Kyselimme ja saimme tietää, että Smyrnan "leijonat" olivat ensinnäkin vanhan linnan rauniot, joiden mahtavat sortuneet muurit uhkaavana katselevat kaupunkia sen vieressä olevalta korkealta kukkulalta (pyhän sanan Pagus vuorelta, niin sanottiin). Toiseksi erään kirkon paikka, joka kirkko oli yksi ilmestyskirjan mainitsemista Aasian seitsemästä kirkosta, sen mukaan mitä jo ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla uskottiin. Ja vihdoinkin se paikka, jossa arvoisa Polykarpos kahdeksantoista vuosisataa takaperin Smyrnassa kärsi uskonsa vuoksi marttyyrikuoleman, ja hänen hautansa.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.